

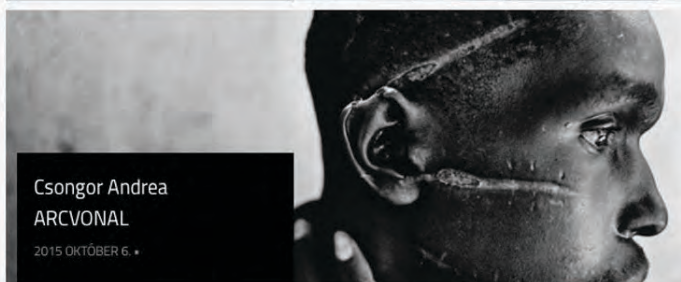
Konok Péter
HUZAGOLT IDŐBEN

2015 OKTÓBER 1. •

Kapitány Máté
A QUEEN MARY ÚTJA

2015 NOVEMBER 1. •

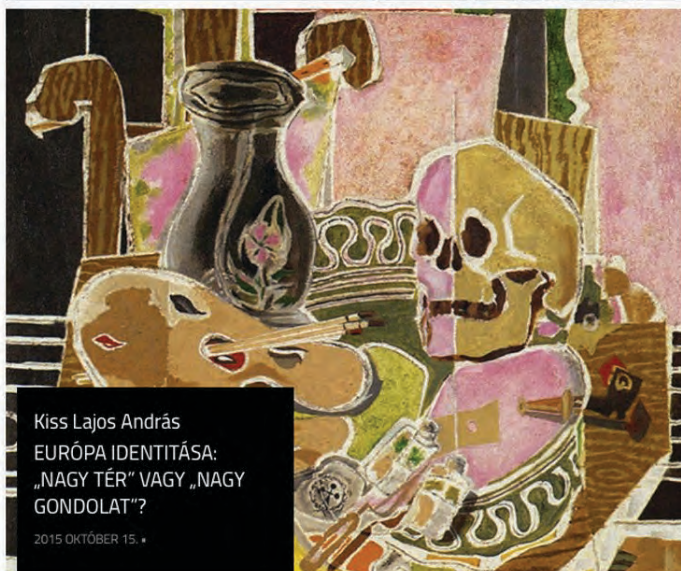
Csongor Andrea
ARCVONAL

2015 OKTÓBER 6. •

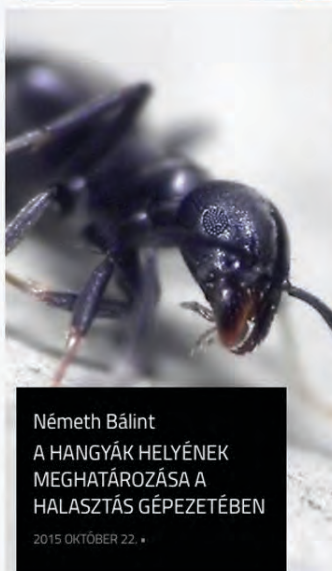
Bene Zoltán
RÓZSASÁNDOR ÉS A TITKOS
TISZTÁS

2015 OKTÓBER 9. •

Kiss Lajos András
EURÓPA IDENTITÁSA:
„NAGY TÉR” VAGY „NAGY
GONDOLAT”?

2015 OKTÓBER 15. •

Németh Bálint
A HANGYÁK HELYÉNEK
MEGHATÁROZÁSA A
HALASZTÁS GÉPEZETÉBEN

2015 OKTÓBER 22. •

Kállay Kotász Zoltán
BOCSÁSS MEG, NINCS
VÁLASZTÁS

2015 OKTÓBER 25. •

LIGET

2015-10 október

TARTALOMJEGYZÉK [XXVIII.évfolyam 10.]

WORLD PRESS PHOTO 60

Konok Péter HUZAGOLT IDŐBEN	4
Somfai Anna REPÜLÉS	6
Handi Péter VONAKODIK ÖLNI	8
Szirmai Panni FÉNYÜZÉREK	9
Bene Zoltán SZÉP, ÚJ ÉLET	11
Csongor Andrea ARCVONAL	13
Birtalan Ferenc MŰSZAKI ZÁR	15
Vörös István A GYÁVASÁG ÉS BÁTORSÁG PARANCSA	17
Somfai Anna SÚLY	19
Németh Bálint BENNÜNK A LÉTRA	21
Bene Zoltán RÓZSASÁNDOR ÉS A TITKOS TISZTÁS [FELNŐTT MESE] Török Eszter rajzaival	23
Nacsinák Gergely András BERZSENYI HATTYÚJA	29

NACSINÁK GERGELY ANDRÁS ÚJ KÖNYVÉRŐL

Kapitány Máté GYERMEK A GÉP ELŐTT	33
Szirmai Panni VÁROSFANTÁZIÁK	38
Ács József A HÉRAKLEITOSZI ÁLOM	42
Mesterházi Márton GALÍCIA	52
Kállay Kotász Zoltán HOL VAGY, LAJOS?	54
BOCSÁSS MEG, NINCS VÁLASZTÁS	56
Kiss Lajos András EURÓPA IDENTITÁSA:	58
„NAGY TÉR” VAGY „NAGY GONDOLAT”?	
Németh Bálint A HANGYÁK HELYÉNEK MEGHATÁROZÁSA	68
A HALASZTÁS GÉPEZETÉBEN	
Birtalan Ferenc MARI MA TELEFONÁLT	70

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Szerkesztők | Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kállay Géza,
Kiss Lajos András, Victor András

Támogató

Konok Péter HUZAGOLT IDŐBEN

Amikor a világ egy pisztolycsőre és egy objektívre szűkül, a huzagolt időben megtorpan az acélhegyű történés, kimerevedik, kémia és fizika, ütőszeg, puskaapor, szikra, erő és ellenerő, fotópapír, ezüstnitrát, negatív és pozitív, minden fekete-fehér, fehér-fekete, még semmi sem történt, most történik minden, még lehetne másként, a kar kinyújtva, a pisztoly a célra szegezve, az objektív a célra szegezve, egy történet rögtön véget ér, durr és katt, és kezdődnek más történetek.

az egész világ figyel

Nguyen Ngoc Loan, a Dél-Vietnami Nemzeti Rendőrség parancsnoka leengedi pisztolyát, alig vet egy pillantást a földre rogyó, megbilincselte kezű holttestre (ő már nem is szerepel ebben a történetben, kulissza csak, élettelen tárgy), és szinte észre sem veszi az AP fotósát (1968. február elseje van, hónapokkal a Demokrata Párt chicagói elnökjelölő konvenciója előtt, mikor majd a televíziók élőben közvetítik a tüntető hippikre rontó gázmaszkos rohamrendőröket, és hirtelen mindenki azt skandálja, „az egész világ figyel”), csak egy fotós, amerikai, barát, nem számít. Nguyen Ngoc Loan, a Dél-Vietnami Nemzeti Rendőrség parancsnoka elsiet, Saigon utcáin óriási a felfordulás, rengeteg a dolog, rengeteg a golyó; pár hét múlva egy géppuska őt is elkaszálja, egy amputált láb, néha visket, majd egy összeomló ország, egy bukott politika, hátat fordító barátok, és a hősiesség és hazafiasság visszatekintve értelmetlen, felesleges brutalitássá válik egy képmutató világban, ami hisz abban, hogy van értelmes, indokolt brutalitás, hősiesség és hazafiasság, és a fénykép, az az elkapott pillanat ráég Nguyen Ngoc Loan arcára, aki már nem a Dél-Vietnami Nemzeti Rendőrség parancsnoka, hiszen nincs már dél-vietnami állam, dél-vietnami nemzet pedig sosem volt; rendőrség persze van, de már mások a rendőrök és a parancsnokok, egyszerű, megfordult a pisztolycső, Nguyen Ngoc Loan szinte a halántékán érzi, mikor Amerikába menekül, a volt barátok közé, akik nemigen barátai már.

Egy olcsó pizzéria a virginiai Burke-ben, Washington közelében, egy alvóvárosban; „*Les Trois Continents*”, A Három Földrész, elegáns név, unalmasan zsíros hamburgerek, hawaii pizza, kóla és kávé; a pult mögött aszott, apró vietnámi, Nguyen Ngoc Loan, a tulaj és felszolgáló, tükörtojást süt, fasírtot forgat a sercegő sütőlapon, papírdobozba halmozza a sültkrumplit, újratölti a kávéskannákat, ráérő háziasszonyok rózsaszín napszemüvegben, a közeli irodák kifutói ingzsebükbe gyúrt fekete nyakkendővel, lármás diákok az iskola után, egy-egy kólára le sem veszik a walkman fejhallgatóját, és estefelé a szolgálatos rendőrfőnök, kedvelik Nguyen Ngoc Loan szalonnás rántottáját, őket különös gonddal szolgálja ki, tart is tőlük kicsit – állampolgárságot sosem kapott, kínossá vált a régi barátok számára –, de büszke is rájuk, derekukon derekas pisztoly, és Nguyen Ngoc Loan sokat mesélhetne pisztolyokról; évek telnek csendes zsírszagban, egyszerű történet, őt gyerek, akik csak a tévét nézik, ők sem kíváncsiak Nguyen Ngoc Loan meséire, talán jobb is így.

nem nyilatkozom

De a történetek ritkán érnek ilyen véget (Nguyen Ngoc Loan, a Dél-Vietnami Nemzeti Rendőrség egykori parancsnoka sokat mesélhetne a rossz végű történetekről). – Jó napot, uram, mivel szolgálhatok? – Néhány kérdést tennék fel, ha szabad. – Hogyhogy? – Újságíró vagyok. – Nem nyilatkozom, sajnálom, hamburger, pizza, szendvics? Ezzel szolgálhatok, vagy a város legjobb almás pitéjével. Mit is mondhatnék én, kit érdekelnek ezek, ételek, amiket úgy lapátolnak magukba az emberek, hogy oda se figyelnek, hogy meg se nézik, mi van a műanyag tálcán, eldobható tálca, kémia és fizika, kalóriák, az emésztés lassú égése, olyan hétköznapi, olyan unalmas, hát kit érdekel az ember a pult mögött, a fáradt Nguyen Ngoc Loan, a pizzéria apró tulajdonosa és felszolgálója? – Ön túl szerény, sokakat fog érdekelni, Mr. Loan, vagy nevezzem talán vezérőrnagy úrnak?

Egy cikk a helyi lapban, átveszik az országos lapok, este a gyerekek látják a híradóban, egy kinyújtott, feszes kar, egy pisztoly, és Nguyen Ngoc Loan, a Dél-Vietnami Nemzeti Rendőrség akkori parancsnoka, a fénykép, az az átkozott, megdermedt pillanat, látják a szomszédok, a ráérő háziasszonyok, a hivatali küldöncök, az iskolások, a körzet rendőrei, és sok év után Nguyen Ngoc Loan is látja, nézi megint a képet, amikor a világ egy

pisztolycsőre és egy objektívre szűkült, és a huzagolt időben megtorpant az acélhegyű történés; összeomlott az életem, mormolja magában Nguyen Ngoc Loan, összeomlott, mint egy földre rogyó holttest (Nguyen Ngoc Loan sokat mesélhetne a földre rogyó holttestekről), és másnap, a pizzériában, mikor szappant és vécépapírt visz a mosdóba, a csempén felirat, nagy, vörös betűkkel, rúzs vagy filc (egy háziasszony? egy iskolás?), „TUDJUK, HOGY KI VAGY, ROHADÉK!”

Aztán már csak a rák. Banális történet. Nincs róla emlékezetes fotó.

kép | Eddie Adams, 1968, The Associated Press.

A Dél-Vietnami Nemzeti Rendőrség főnöke, Nguyen Ngoc Loan a Tét-offenzíva második napján kivégzi Nguyen Van Lemet, akit azzal gyanúsítanak, hogy a Viet Cong tagja. 1968. január 31-én az észak-vietnami hadsereg és a Viet Cong széles körű támadást indítva egyszerre támadott meg számos dél-vietnami várost. A dél-vietnami és az amerikai hadsereget meglepte a támadás, mert éppen a Tét, a vietnami holdév kezdetét jelző ünnep elején tűzszünetet jelentettek be. Egy napon belül az addig biztonságosnak hitt Saigon utcáiból csatamező lett. Két hétig tartott, míg a dél-vietnami és az amerikai haderő vissza tudta szerezni a város irányítását.

WORLD PRESS PHOTO KIÁLLÍTÁS BUDAPESTEN

2015. szeptember 25 – október 25.

Somfai Anna REPÜLÉS

álomban valaki más voltam,
valahol máshol, valamikor máskor,
másik életet éltem, másik időben,
másik horizonton, másik világban,
álomban repülni akartam,
de meggyulladt az ég,
széttérjesztettem szárnyaimat,
lefelé szálltam,
megálltam egy pillanatra,
lenéztem, és hirtelen
billent az egyensúly,
fenn és lenn egymásba fordult,
ég felé zuhantam,
kigyulladt, füstölgő másik terekben
mássá álmodtam magam,
arcomra íródott törött időben,
egy másik életet beburkoltam,
köpenye lettem

kép | Stanley Forman, Boston Herald American, Boston, USA, 1976.

A 19 éves Diana Bryant és kétéves unokahuga, Tiare Jones a vészlépcsőn várta Robert O'Neil tűzoltóval a mentőlétrát a Marlborough utcai lakásban támadt tűzben. A tűzoltó felmászott a létrára, de ebben a pillanatban összeomlott a vészlépcső a lábuk alatt és öt emeletet zuhantak. A nő meghalt, de a gyerek túlélte a zuhanást, mert a nő teste megvédte a földbe csapódáskor. Az 1975 évi World Press Photo nyerteseként a kép kapcsán ismét feltámadt a vita a sajtófotósok között, hogy erkölcsileg igazolható-e olyan képek publikálása, amelyeken emberek éppen meghalnak.

Handi Péter VONAKODIK ÖLNI

A kép nem fotóbravúr, nem elemezhető a szaknyelv fordulataival; fényhatás, kompozíció, lencsenyílás stb. Egy diák áll kezében lógatott szattyorral a felé dübörgő tank előtt – megállítaná? A küzdelem egyenlőtlen, a közönség, vagyis a világ pontosan tudja, hogy nincs esélyegyenlőség, sőt semmilyen esély sincsen. Még akkor se, ha a biblikus emlékezet Dávid és Góliát szembenállását is felidézi. De a Tienanmen téri Dávid? Az *ügye* győzedelmeskedhet-e valamikor? A fehér inges diák, kezében esetlen fegyver a valószínűleg vizespalackját és élelmét tartalmazó zacskó.

Csakhogy a fotó – és a tér – másik, épp láthatatlan szereplője a tank irányítója, aki – ha csak néhány pillanatig is – *vonakodik* megsemmisíteni az *ellenfelet*. Úgy képzelem: határozatlan. Kétségei vannak. Jól látható a rövid filmváltozatánál – a fotó ennek a filmnek egy kockája –, ahogy a tank megáll, elindul, ismét megáll, alkalmat adna a diáknak a menekülésre. Ugorjon félre!

A tankos nem *akarja* végrehajtani a parancsot. *Vonakodik ölni*. S ha végül is megtette (nem tudjuk), a fotó azt örökítette meg, amikor – talán – a humanitás, az *együttérzés* szikrája fellobbant benne. A lelkiismeret tünékeny árnyát látom a képen, s így a filmkockába merevített dráma mégiscsak előhívja a másik *embert*, aki – így vagy úgy – kulcsszereplője a mégoly aránytalan viadalnak.

kép | Charlie Cole, 1989, Newsweek

Egy tüntető a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg tankjai elé áll Pekingben a Chang'an sugárúton a Tienanmen téren a demokratikus reformokért szervezett tüntetés alatt.

Szirmai Panni FÉNYÜZÉREK

- Biztos, hogy működik?
- Persze, csak tartsd a Hold felé.

Már félórája tartotta a telihold elé a telefont. Remegett a karja. A kabócák nem is ciripeltek. Ordítottak.

- Meddig kell még tartani?
- Majd szólok.

Jöttek a szúnyogok, de nem merték megvakarni a lábán a csípést. A bal füle körül zümmögött. A bátyja elszántan nézett a sötétbe, neki könnyű, őt nem csípi.

Eltereléssel próbálkozott.

- De itt nincs is térerő...
- Nem az a lényeg, már mondtam. Maradjál nyugton, tartsd!

Próbálta óvatos fejkörzéssel elhessegetni a szúnyogot. Már bánta az egészséget, pedig jó ötletnek tűnt. Az újságban látták a képet még délután. Vagyis csak azt a részt, ahol egy ember áll kezében a telefontal, pont ott volt a hajtás. A másik felét is ki kellett hajtani, hogy értelme legyen.

- Mire várnak ezek?
- Nem látod? Üzenetre.
- De ahhoz miért kell ilyen magasra tartani a...

A bátyja suttogott, de olyan erővel, mintha kiabálna. Hunyorítva, ideges, rövid gesztusokkal magyarázta a lényeget:

- A holdsugárral üzennek az ufók. Fényjeleket küldenek egymásnak, mert a Holdat simán tudják irányítani, mint egy reflektort. És villogtatnak vele. Érted?
- Háát...
- Az a lényeg, hogy nagyon fontos dolgokat mondanak. Ha elcsípjük a jelet és dekódoljuk, utána eladhatjuk az egészséget a NASA-nak!
- Aha..., de hogy lehet elfogni? És mit üzennek? Kinek?
- Te sose láttál rendes űrös filmet? El akarják foglalni a Földet, mindig azt akarják. Csak most felméri a terepet. Megbeszéli a különböző bolygókon lévő ufók, hogy mikor kezdjék a támadást. Ha elég sokáig várunk, láthatjuk a jelzéseket, és megmentjük a világot! Ma este úgyis telihold lesz, kimegyünk a laposra.

Útközben azon gondolkozott, honnan tudja a bátyja, hogy mikor van telihold. Azt bemondják a tévében?

Mire odaértek a kiszemelt pontra, a lábát térdtől bokáig összecsapkodta a száraz gaz meg a bogáncs.

- Itt jó lesz – jelentette ki a bátyja. A sötétben tényleg jónak tűnt.
- Sokáig kell várni?
- Sokáig. Ne nyafogj, csak tartsd a telefont.

Órákig álltak így ketten a telihold rétre loccsant fényében. Legalábbis óráknak tűnt. A karzsibbadást már alig érezte, a lába jobban remegett.

Egyre sötétebb lett, rengeteg csillag pislogott a Hold körül. Mintha a kabócák távolodnának...

- Kicsit leülök ide... – suttogta, majd eldőlt a száraz fűben.

Amint behunyta a szemét, az ezernyi csillag is mind kihunyott, csak a hatalmas Hold látszott, betöltötte az eget.

Mindent elöntött a fehér fény, és hirtelen mintha pislantott volna egyet. A reflektor! Az ufók! Szóljunk a NASA-nak!

kép | John Stanmeyer, USA, 2014, National Geographic.

Afrikai migránsok Dzsibuti partján éjszaka magasba emelik a telefonjaikat, hogy a szomszédos Szomáliából érkező, nem túl drága vétel segítségével kapcsolatba kerüljenek külföldi rokonaikkal. Dzsibutiban gyakran megállnak a Szomália, Etiópia, Eritrea felől érkező migránsok.

Bene Zoltán SZÉP, ÚJ ÉLET

A pecséthengerrel játszodom, miközben várom, hogy szólítsanak. Sok éve hordom már, bőrszíjon. Legalább négy-, inkább ötezer éves. Kényelmetlenül érzem magam, ha nincs semmi a kezem ügyében – most éppen nem volna, de a nyakamban fityegő égetett agyaghenger megteszi. Igyekszem koncentrálni. Mérsékelt sikerrel. Sajnálom, hogy nem hozhattam ide a hangszeremet, a szállodában hagytam, mert nem ismerek itt senkit, aki vigyázna rá, míg benn leszek. Persze, így se megnyugtató, a közép kategóriás hotel szekrénye nem trezor. Hiába tudom, botorság az aggodalom – ugyan ki és miért lopná el? Ki tud róla és rólam?

magyar nóta

Leginkább az bánt, hogy idegen hangszeren kell megmutatnom, mit tudok. Még hozzá valami elektromos csodán, amit állítólag ehhez a show-hoz készítettek itt, Londonban – kelet-európaiak. Én is lehettem volna. Bár az se lelkesítene, ha én lettem volna. A show kivált nem. Épp eladni készülök magam. Beállni televíziós bohócnak, pózolni a kameráknak. Bárdolatlan alakoknak, a zenéhez süket suttyóknak. Folyvást fejemben zakatol egykori brácsás kollégám megjegyzése. Valahányszor magyar nótát kellett játszaniuk, újra és újra eldörmögte: mindent a jó pénzért, nemde? Most szükségem van azokra a jó pénzekre. Ha nem kellek otthon, akkor is élnem kell.

A folyosószerű, ablaktalan helyiségben négyen várakozunk. A két kínai a kanapén ül egyenes derékkal, egykedvűen bámulnak maguk elé. Mellettem arab külsejű férfi áll.

– Elnézést – szólít meg angolul, erős akcentussal. Barna arcában mélyen ülő szempár. Fátyolos a tekintete. Igyekszem barátságos mosollyal válaszolni. – Vásárolta? – mutat az ujjaim közt forgatott hengerre.

– Nem. A sivatagban találtam, elhagyott romok közt.

– Irakban?

– Irakban.

A férfi tudomásul veszi, hogy Irakban. Elfordítja a fejét, a hátát a falnak veti.

A kilencvenes évek második felében, az első iraki háború után jártam Bagdadban és környékén egy nemzetközi folklórfesztiválon. Még Szaddám volt hatalmon. Az egyetlen nyugati résztvevő Magyarországról érkezett, s a táncsoportot kísérő zenekarnak akkoriban én voltam a prímása. Emlékszem, a tíz nap alatt mennyire dédelgettek bennünket. NATO-tagországból jöttünk, csodabogaraknak számítottunk. Elvittek kirándulni a sivatagba, a folyópartra, mindenféle ókori romokhoz meg újonnan épült látnivalókhoz; sokfelé. A sivatagi túrán találtam a pecséthengert. A kísérőnkől ömlöttek az anekdoták, de többnyire személytelenül beszélt, és mindent bő lére eresztett. Amikor előkotortam a homokból ezt a kicsi tárgyat, hirtelen rövid és száraz lett. Szinte távirati stílusban mondta, hogy gyerekkorában sokan viseltek ékszerként efféle agyaghengert, épet, töröttet egyaránt. Az amerikai katonák aztán mind elvették. Egyik-másik összetaposta, elhajította, némelyik tiszt viszont gyűjtötte, hogy otthon jó pénzért eladja. A kísérőnk nyakából is letépték a sajátját. Tizenkét éves volt. A házuk falához állították, pár méterre tőle dobozos Coca Colát tettek. A dobozra lőttek, de az egyik golyó a vádliján hatolt keresztül, a másik eltörte a lábát. (Sántított, amikor minket kísért.) Végül szétlőtték a kólát, neki meg odahajítottak egy másikat. Megvárta, míg elhajtának a dzsippel, akkor lehajolt a dobozért, hogy a hűgának adja. Talán az tartotta életben. A kútjukat korábban megmérgezték. A jenkik vagy mások, ezt nem tudta. A nagyanyja látta el a sebeit. Egyik golyó sem maradt benne, átmentek rajta, az volt a szerencséje.

Belezzadt a történetbe – pár nap múlva meg kiverte a hideg veríték, amikor két lány elbóklászott a csoporttól. Ha valami bajuk esett volna, őt főbe lövik. Legalábbis ezt állította.

Lopva fürkészem a mellettem álló arabot. Divatos öltönyt, szép bőrcipőt visel. Az ábrázata hasonlít bagdadi kísérőnkére, de az azonosság kizárt. Egykori kalauzunk közel húsz éve lehetett olyan idős, mint ez a férfi most.

A férfi hirtelen felém fordul, megragadja a vállam, suttogva hadar:

a zsák

– Zsákkal a fejemen, megbilincselte kézzel ültem a szögesdrót mögött, mellettem a fiam jajveszékelt. Levették rólam a bilincset, végre magamhoz ölelhettem a gyereket. Azt mondták, örülnek a nagylelkűségüknek, elvégre le is lőhették volna Abdult. Idegesítette őket az óbégatása. Senkit sem zavar, ha terroristákat ölnek, ezt kiabálták. Szerencse a fiam nem értette. Tíz évig ültem börtönben, terroristagyánús voltam. Három évig egy lyukban. Aztán jobb lett minden. Tágasabb tér, ehetőbb étel. Tavaly kiengedtek. Nem magyarázták meg, miért. De a zsák mintha azóta is a fejemen lenne. És most itt vagyok egy szép, új élet küszöbén...

Amilyen hirtelen kezdte, ugyanolyan hirtelen fejezi be. Elengedi a vállam, elfordul, mintha mi se történt volna. Bambán meredek a mellettem álló alakra. Szavakat keresek, igyekszem átrendezni a vonásaimat, ne a megdöbbenés uralkodjék rajtam, de csak cudar lassan és nehézkesen engedelmeskedik az arcom. Az arab férfi hátát a falnak vetve, a semmibe meredve áll mellettem. Semmi nem utal arra, hogy az imént szörnyűségekbe avatott, hogy lázasan, mintegy önkívületben suttogott nekem. Képzeltém? Szavakat formálnék, amikor nyílik az ajtó, s a keretben megjelenő asszisztens a nevemet mondja. Pillanatnyi habozás után fölemelem a kezem, intek, hogy értem, itt vagyok, megyek. Indulok legott.

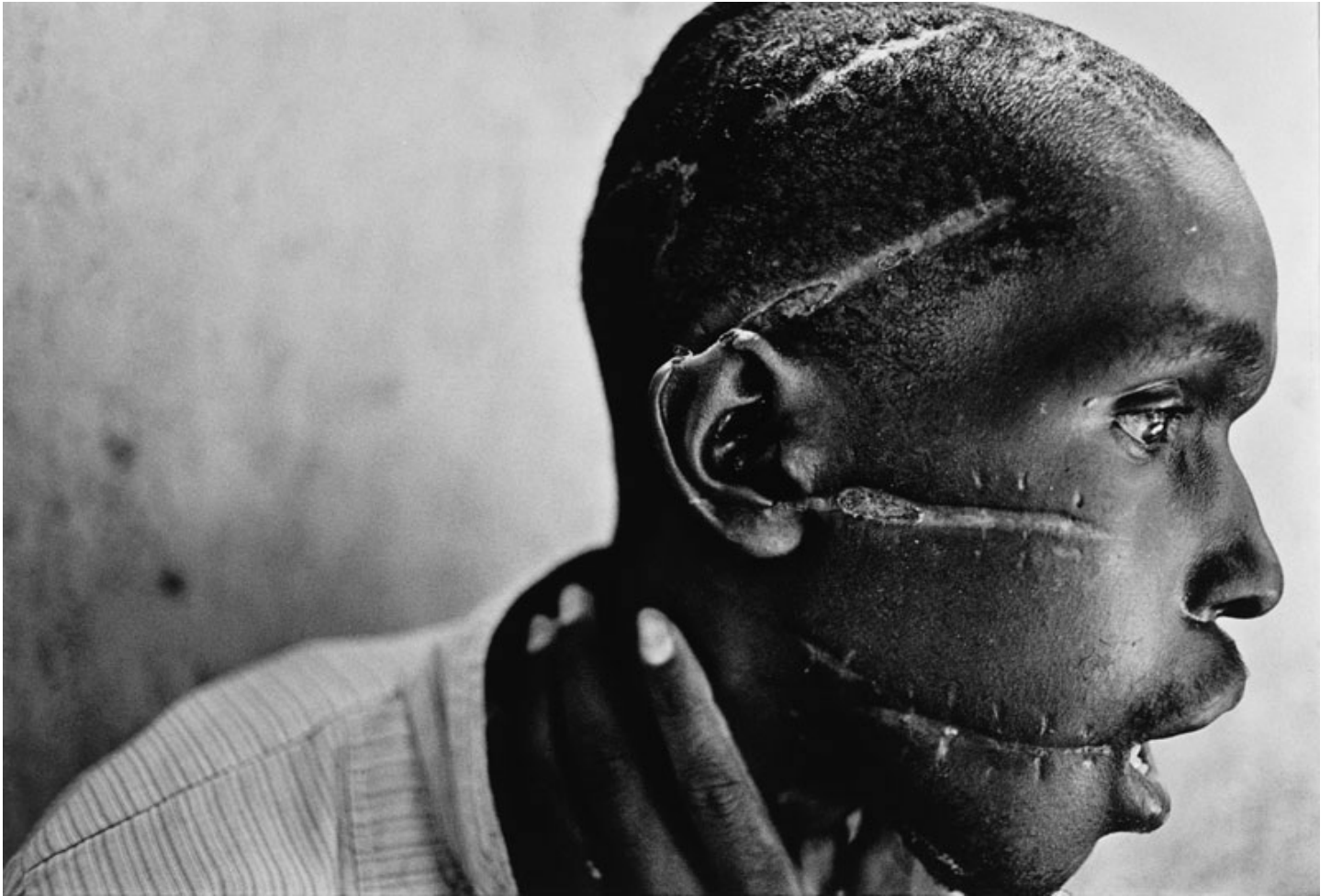
– Sok sikert! – szól utánam az arab. Suta mozdulatot teszek, aztán elnyel a szoba, a meghallgatás, egy szép, új élet ígérete.

kép | Jean-Marc Bouju, 2003, The Associated Press

Irak. Egy iraki férfi négyéves kisfiát vigasztalja a háborús foglyok központi fogdájában az amerikai hadsereg 101. Légi Egységének támaszpontján An Najaf közelében. A kisfiú megrémült, amikor a parancsoknak megfelelően apjára csuklyát húztak és megbilincseltek. Egy amerikai katona később levette a műanyag bilincset, hogy a férfi megvigasztalhassa a fiát. A hadsereg állítása szerint a csuklyákat azért alkalmazták, hogy megzavarják a rabokat és védjék a személyazonosságukat. Nem tudni, hogy mi történt a férfival és a fiúval.

Csongor Andrea ARCVONAL

Simítottál már ki tincseket
két kézzel egy kislány még jeltelen arcából?
Figyelted már félprofilból
a fodrász tükrében
egyenesre vágott hajvégeidet?
Visszatartott valami,
hogyan tetoválást tégy az arcodra?
Voltál arcátlan?
Véded, krémezed, óvod a naptól,
ki mered tenni az arcvonalba?
Sminkedet maszknak használod?
Ékszer hordasz füledben és a nyakadon,
homlokzatodat feldíszíted?
Az arcod rólad szól,
vagy mögötte vagy? A tiéd?
Volt már sebezhető?
Kiről árulkodik? Kit mutat?
Tükröd előtt újrarajzolod néha önmagad?
Van bőr a képeden?
Fedetlen arcodból készítesz
inkább ábrázatot?
Megvan?

Az arcod saját istened képére formáltad?
Ki fölötte az Úr?
Egy tiszta, jelöletlen arcú,
vagy egy heges, bélyeges, szomorú?

kép | James Nachtwey, 1994, Magnum Photos for Time

Ruanda. Egy hutu férfi a Vöröskereszt nyanzai kórházában. A hutu milícia torzította el az arcát, mert azzal gyanúsították, hogy a tuszi lázadókkal szimpatizál. Egy hutu táborból mentették ki, ahol főleg tuszikat tartottak rabságban, éhezettek, vertek és öltek meg. Ez a férfi ellenezte a népirtást, ezért ugyanolyan elbánásban részesült, mint a tuszik. Éhezették és bozótvágó késekkel támadtak rá. Sikerült életben maradnia, de amikor a fotó készült, képtelen volt beszélni és alig tudott járni vagy nyelni. A hutuk és tuszik közti ellenségeskedés évezetek óta folyt Ruandában. 1994 áprilisában Juvénal Habyarimana hutu elnök meghalt, amikor lezuhant a repülője Kigali főváros közelében. Halála következtében fellobbantak a gyilkos támadások a tuszi kisebbség és a mérsékelt hutuk ellen. A helyzet tovább súlyosbodott, amikor a Ruandai Hazafias Front tuszi lázadói délre nyomultak északi fészükéből. Júliusban emberek tömegei indultak útnak, hogy elmeneküljenek a szélsőséges erőszak elől.

Birtalan Ferenc MŰSZAKI ZÁR

Mindenütt drótakadályok.
Milyen isten akarta ezt?
Miért gyalázzák meg, ami áldott,
mért hagyja Mohamed, mért a kereszt?

Mért kussol Buddha, a néma, a bölcs?
Acélfonalat fonnak a párkák.
Sírunk csak, nem otthonuk ez a föld.

Jaj, ha nyugalom, béke ha lenne...
Ki vigasztalja a rengeteg árvát?
Lázás homlokod hajtsd tenyerembe.

Hallod, kaffognak a fegyverek egyre,
hogy védhetlek meg, kicsi fiam?
Csuklyát húztak gyászoló fejemre,
de a világ az, ami sötétbe' van.

kép | Jean-Marc Bouju, 2003, The Associated Press

Irak. Egy iraki férfi négyéves kisfiát vigasztalja a háborús foglyok központi fogdájában az amerikai hadsereg 101. Légi Egységének támaszpontján An Najaf közelében. A kisfiú megrémült, amikor a parancsoknak megfelelően apjára csuklyát húztak és megbilincseltek. Egy amerikai katona később levette a műanyag bilincset, hogy a férfi megvigasztalhassa a fiát. A hadsereg állítása szerint a csuklyákat azért alkalmazták, hogy megzavarják a rabokat és védjék a személyazonosságukat. Nem tudni, hogy mi történt a férfival és a fiúval.

Vörös István A GYÁVASÁG ÉS BÁTORSÁG PARANCSA

A gyávaságot hogy tudom kibírni,
mi belülről jár át, mint sajtot a
penész? Nincs percem nélküle soha.
A lélekerő bennem kis cserényi.

Nem pálma hajt ki ott, hanem moha.
Ki volt már bátor, az biztos nem érti,
hogyan lehet a gyávasággal élni.
Úgy állna rajta, mint kinőtt ruha.

A bátorság meg túl bő rám, de rád is.
Az egyik most, a másik majd megállít,
végül helyetted is ők döntenek.

A tetteket miért eszik szabályok,
úgy tátognak, akár a vizesárok.
A jókedv így is, úgy is tönkremegy.

kép | Malcolm W. Browne, 1963, The Associated Press

Saigon. A vietnami buddhista szerzetes, Thich Quang Duc felgyújtja magát tiltakozásként a dél-vietnami kormány a buddhistákat üldöző intézkedései miatt. Ngo Dinh Diem elnök főként katolikusokból álló kormányát az Egyesült Államok támogatta. Bár a vietnamiak többsége buddhista volt, Diem kormányzása alatt a katolikusok különleges előnyöket élvezhettek. A buddhisták ezért vallási és szekuláris szervezeteket alapítottak, hogy nagyobb legyen a politikai és társadalmi tudatosság. 1963. május 8-án 9 fegyvertelen civilt lőttek le Hue-ban egy tüntetésen. Az ezt követő, egyre gyakoribb utcai tüntetéseken a buddhista szerzetesek és apácák politikai reformokat és vallási szabadságot követeltek. A kormány erőszakkal elfojtotta a tüntetéseket.

Somfai Anna SÚLY

Kezdetben nem ismertem fel az arcokat.
Mind fekete, mind idegen, szemük fehérje
rám villogott. A kézfogásuk is súlytalan volt,
nem tartoztak hozzám. Apa, így szólítottak,
adj ennem. Éhes vagyok, adj kását, tejet,
kenyeret. Apa, adj ennem, mondták, te fehér vagy,
hatalmas, gazdag vagy, meghal a gyerekem.
A segélyből vettem egy kecskét a falunak.
Egy ketrec csirkét, hogy felneveljék.
Imádkozz, kérték, küldj nekünk esőt, apa.
Egy kecske nem volt elég, a tyúkokat megették.
Az eső nem jött, sírtam. Víz kellene, gyógyszerek.
Akkorra minden arcnak neve lett, és
minden kézfogásnak súlya. Néha úgy érzem,
egész nap temetek. Kezemben egy kéz,
törékeny ujjak finom lenyomata, súlya
nagyobb mint egy égitesté. Fényem, melegem
mind felszívja, minden gondolatom
körötte kering, belézuhan. Mint fekete lyuk,
fogva tart, nem ereszt.

kép | Mike Wells, 1981.

Egy súlyosan alultáplált fiú keze egy katolikus szerzetes kezében az észak-ugandai Karamoja régióban. Az éhezés a mai napig visszatérő gond ezen az aszályos vidéken, ahol az aszály mellett társadalmi és politikai okokból is rendkívül súlyos volt a helyzet az 1970-es években. 1980-ban nem egészen egy év alatt a népesség közel 20 százaléka, a csecsemők körülbelül fele halt éhen.

Németh Bálint BENNÜNK A LÉTRA

Talán az, hogy kegyetlenül megtréfáltak minket,
akik makacsul a biztonságos megoldásban hittünk,
pedig már látszott: ég a ház. Talán ez fut végig
rajtunk, mikor hirtelen, mint egy roskatag létra,
ami nemhogy az égbe fel, de már a földre vissza
sem vezet, minden remény összedől bennünk.

*

De valószínűbb, hogy ezt sem marad időnk
végiggondolni, hiszen a következő pillanatban már
úgy hullunk ki saját életünkből, mint kiborított
fiókból az evőeszközök, és gyerekként, fiatal
lányként vagy cserepes virágként mindannyian
elfoglaljuk kijelölt helyünket a zuhanásban.

*

Ki széttárt kezével, ki felfelé emelt lábával
bizonyítja, hogy tökéletesen megalkotott
kompozíció részeivé váltunk, és ami velünk történik,
abban nincs semmi esetleges. Ami jön, arról viszont
valószínűleg fogalmunk sincs: mint üres cserépből
a virágföld, hiányzik most belőlünk a jövő.

*

Valószínűleg, mondom, hiszen velünk kapcsolatban
innentől minden csak feltételezés. Aki megpróbál
bármit a szánkba adni, aki azt állítja, belőlünk
bármit is képes megmutatni: hazudik, és csak
eszközöket keresett egy kompozícióhoz,
ami szédületesen messze van a tökéletestől.

kép | Stanley Forman, Boston Herald American, Boston, USA, 1976.

A 19 éves Diana Bryant és kétéves unokahuga, Tiare Jones a vészlépcsőn várta Robert O'Neil tűzoltóval a mentőlétrát a Marlborough utcai lakásban támadt tűzben. A tűzoltó felmászott a létrára, de ebben a pillanatban összeomlott a vészlépcső a lábuk alatt és öt emeletet zuhantak. A nő meghalt, de a gyerek túlélte a zuhanást, mert a nő teste megvédte a földbe csapódáskor. Az 1975 évi World Press Photo nyerteseként a kép kapcsán ismét feltámadt a vita a sajtófotósok között, hogy erkölcsileg igazolható-e olyan képek publikálása, amelyeken emberek éppen meghalnak.

Bene Zoltán RÓZSASÁNDOR ÉS A TITKOS TISZTÁS

Panzasándor tenyeréből ellenzőt formált a szeme fölé, s már látta is a Szent Dömötörről elnevezett templomnak, ennek az öntéstalajra épített, süllyedő, rozoga székesegyháznak a három ferde tornyát Szeged városának kellős közepén – holott abból a három toronyból emberemlékezet óta csak egyetlen egy tört az ég felé. Csakhogy ama egyetlen, hagymasisakos torony mellé Panzasándor odanézte a másik kettőt is, s ha lehunyta a szemét, azt is látta, ahogy Hunyadi János végigvonul a három torony alatt, egészen az oltár elé. Hunyadi nehéz, csizmás léptei visszhangot vetnek a székesegyházban. Az alacsony, drága méhviasz- és olcsó faggyúgyertyák kormától szürkellő-feketéllő boltívek félhomályában a hadvezér az oltár elé vonul, s ott szent esküvéssel megesküszik, hogy Isten segédelmével visszazavarja az oszmánli törököket Ázsiába. Nem messze tőle komoly tekintetű, páncélos férfiú méltóságteljesen bólint minden szavára, a papok füstölőket lóbálnak, a püspök buzgón osztja az áldást, ajkai szüntelen és hangtalan mozognak. Amíg Hunyadi beszél, Szent Dömötör templomában mindenki érzi az idők fennköltségét. Az egymáshoz préselődő népek lélegzetvisszafojtva fülelnek, el ne mulasszanak akár egy fél hangot is. Amint a hadúr elhallgat, mint sóhaj szakad föl az öröm száz és száz torokból. Hunyadi megindul visszafelé, a templom bejáratánál hórihorgas, búsképű alak várja, letérdepel előtte, meghajtja fejét, kardját a vezér felé nyújtja. Mögötte Panzasándor álldogál félszegen, pohosan, vállán az égimeszelő öles kopjáját egyensúlyozva.

- Le ne ess a lóról, édes cimborám – támasztja meg Panzasándor oldalát Veszelkakoma.
- Elszenderedtél – mosolyog szeretettel Rózsasándor. – Mindjárt Szegedre érünk, el kell válnunk. Holnap hajnalban a Katona Pál tanyáján találkozunk!

Azzal Rózsasándor a lovát ugratta, s magára hagyta két társát. Veszelkakoma sem sokáig halasztgatta a dolgát, búcsút intett Panzasándornak és Szatymaz irányába iramodott a gödröcskés állú és gömbölyű vállú asszonyszemélyhez, akihez a szíve oly igen húzta.

szidalmazva a császárt

Panzasándor elkenődött, hogy egyedül maradt. Nem szerette a magányt. Kedvelt urasága nélkül úgy érezte magát, akár a pók a hálója, vagy a macska a karmai híján. Egy édesbús dallamot dúdolgatva eltűnődött, vajon a Vadembőr fogadóba, a Fehérvörösztebe, netán a Háromkirályba térjen-e be, esetleg a Háromkoronára essen a választása. Végezetül útját az Aranyoroszlán felé vette, ott mindig találni olyan részegeket, akik valamelyik sarokba gubózva, félhangosan szidalmazva a császárt, éltetik a nemzetet. Ott talán még a Tombáczygerőkről is hírt hall, aki az Óperencián túlról érkezett haza, s Veszelkakoma által megmentette őket a Puszták Urának rabságából.

Panzasándor bejárta Szeged városának jónéhány utcáját, terét, míg elérkezett az Aranyoroszlánhoz. Mint rendesen, zsúfoltan találta. Leült a legbenső asztalhoz, icce bort rendelt kancsóban, boros kupát mellé. Kortyolgatni kezdte a nedűt. Minél többet kortyintott, annál lejjebb ereszkedett elnehezült szemhéja.

– Egészségedre, cimbora!

Panzasándor fölriadt az ismerős hangra. Fölpillantott. Csonkaferencz ereszkedett mellé a korcsma asztalához.

kalamajka

– Telepedj csak ide, Csonkaferencz komám – motyogta Panzasándor.

– Úgy hallottam ma reggel valakitől, hogy nyomotok veszett – jegyezte meg Csonkaferencz.

– Az meglehet – hagyta rá Panzasándor. – Viszont mi magunk megvagyunk.

– Ennek örvendezem – bólogatott Csonkaferencz, poharat kért a pincér legénytől, s töltött bele Panzasándor borából.

– Szolgálj ki magad – mondta neki Panzasándor –, s közben mesélj a Tombáczgyerőkről.

– A múltkorjában sokat regéltem néked róla – törölte meg konyha bajuszát Csonkaferencz. – Ámerikában volt, de már hazatért.

- Alkalmasint így eshetett – hagyta rá Panzasándor. – Veszelkakoma tőle tudta meg, hogy kalamajkába keveredtünk. A koma az ő útmutatása alapján sietett a segítségünkre. Így esett, hogy a nyomunk ugyan oda, mi magunk mégis megvagyunk.
- Úgy? – vont a kérdőre bozontos szemöldökét Csonkaferencz.
- Sajnálunk is, hogy te nem tartottál véle.
- Veszelkakomával? Hiszen tartottam volna! Csak éppen a szabadkai vásárban időztem az elmúlt héten – magyarázta Csonkaferencz. – Lovakat adtam el.
- A püspökéit?
- Akkor már nem a püspökéi voltak, amikor eladtam őket.

Panzasándor helyeslően biccentett. Akkor már nyilván nem, gondolta.

- Szóval nem hallottad, hogy miután a Tombáczgyerök hazajött az Óperencián túlról, nemcsak Ámerikáról, de rólunk is mesélt, mi több, figyelmeztette a mi jó cimboránkat, mintha bizony látnok lenne és tudván tudná, mikor jutnak bajba az igazak? – érdeklődött.
- Nem bizony.

Mind a ketten ittak. Hosszú, lassú kortyokban, sokáig. Ádámcsutkájuk úgy szaladozott a torkukon, mintha előkíváncozna a borostás bőr alól.

- Még a szabadságharc idején akadtunk össze azzal a borotvált ábrázatú, orrán kerek szemüveget viselő emberrel, aki olyan szokatlan városi gúnyát viselt, vélekszel-e? – firtatta Csonkaferencz, amint az asztal lapjára koppantotta poharát.
- Rémlik – hagyta rá Panzasándor.
- Azt állította, az Óperencia nem egyéb, mint az Ober Enns, azaz az Enns folyón túli vidék. A legtöbben, köztük mi ketten, elfogadtuk a logikusnak tűnő magyarázatot, Rózsasándor azonban azt mondta...
- Ha azonban én, teszem azt – vágott közbe Panzasándor –, Nurembergából szemlélem a világot, a mi országunk az, ami az Enns folyón túl terül el.
- És ezzel vitatkozni lehetetlen volna – tódította Csonkaferencz.

Panzasándor újabb ibrik boritalért kiáltott, aztán nekiszegezte a kérdést a társának:

- Minden attól függ, honnan szemléljük?
- Viszonylagos a világ – tudálékoskodott Csonkaferencz. – Viszonylag jó nekünk a császár birodalmában, viszont sokkal jobb lenne a magunk országában.
- Álomban a nagy Hunyadit láttam – közölte Panzasándor. – Mielőtt a törökre indult innen, Szegedről.
- Hol van már a nagy Hunyadi! – sóhajtott Csonkaferencz.

A pincér meghozta a bort. Töltöttek, ittak.

- Megkínálnának-é egy pohárkával? – lépett hozzájuk váratlanul egy rókaképű egyén.
- Az attól függ – morgott Csonkaferencz.
- Csakis éntőlem – igazította helyre Panzasándor. – Én fizetek. Én pediglen azt mondom, igyék kend, ha szomjas.

A rókaképű odatolta a poharát, s mialatt Panzasándor telitöltötte, azt suttogta súlyosan:

- A Tombáczgyerök útban van Kufstein felé, vasúton.
- Pandúrsándor csípte fülön? – horkantott Panzasándor.
- Pandúrsándor galád fogdmegjei, úgy hiszem – törölte le a bajuszáról a borcsöppeket a rókaképű, s már odébb is állt.
- Csöbörből esett vödörbe szegény – kesergett Csonkaferencz. – Ámerikában sántára verték, mert szót emelt a nyomorultakért, itthon meg ugyanezért zárják dutyiba.
- De megfizet ezért még Pandúrsándor, népünknek nyúzója, s nekünk ősi ellenségünk! – sziszegte Panzasándor.

Csonkaferencz mintha nem is hallotta volna komája szavait, elmélkedett tovább:

valaki fülbe súgott

- Akárhonnan is tekintünk keresztül az Óperencián, akár onnan ide, akár innen oda pillogunk, mindenhol csak igazságtalanság, gonoszság és baj, tengernyi gond és baj...
- De miként csíphették el a Tombáczgyerököt?
- Óvatlan lehetett.
- Vagy valaki fülbe súgott.
- Hacsaknem.

Mind a ketten komoran bámultak maguk elé.

– Csak nehogy megorrontsa valaki, hogy az én kedvelt uraságom a városba jött bajuszt pödörintetni – motyogta az orra alatt Panzasándor, s egyszerre égetni kezdte ülepét a pad. Odaintette a pincért, kifizette az italt, kérdően tekintett Csonkaferenczre, ám az nemet intett a fejével. Ezek után Panzasándor elviharzott.

Meg sem állt az alsóvárosi kopasz borbélyig, Rózsasándort azonban már nem találta nála. Sebtiben igazítottatott egyet a bajuszán, s máris inalt tovább. Keresztül-kasul bejárta Szeged városát, de sehol nem bukkant nyomára a betyárok legbetyárabbikának. A kétségbeesés szélére sodródott. S ekkor eszébe ötlött a Boszorkánysziget. Ott még nem járt. Nyakába szedte a lábát (hátasát a város szélén hagyta, i smerősnél), s meg sem állt a boszorkányok szigetéig. Bátran behatolt a sűrűn sűrű növényzet közé, amely ezt a szigetnek nevezett, valójában félszigetszerű képződményt borította. A titkos tisztás felé tartott, ahol korábban néhányszor megbújt már kenyeres pajtásaival Pandúrsándor bérencei elől. Kis híján el is érte úti célját, mikor egy vasmarok ragadta meg a grabancát.

- Rózsasándor, kedvelt uraságom! – sóhajtott föl megkönnyebbülten.
- Csörtetsz, akár a vadkan – mondta az elmés, nemes paraszturaság. – Azt hittem, pandúrsándorok törnek ránk.
- Hát nem egyedül vagy?

titkos tisztás

Rózsasándor nem válaszolt, elindult a titkos tisztás felé. Panzasándor a nyomában. A titkos tisztás kellős közepér pislá lángú tűz égett, a tűz mellett sovány alak kuporgott. Ahogy az érkezők felé fordította ábrázatát, Panzasándor nyomban megpillantotta a fél szemét takaró kötést.

- Istenemre, a Tombáczgyerök! – esett le az álla.
- Szalonnázz velem egyet, jó Panzasándor – villantott rá egy bágyadt mosolyt a félszemű.
- De hát hogyan? – kérdezte Panzasándor, miután a tűz mellé telepedett. – Az Aranyoroszlánban összefutottam Csonkaferencz kománkkal, ő úgy tudta, Kufstein felé dőcög veled a vonat.

– És bizony jól tudta – zötytyent melléjük Rózsasándor is.
– Szerencsémre Savanyújóska kománk éppen betoppant az alsóvárosi kopasz borbélyhoz, mikor Rózsasándor végzett bajusza pödörítettésével...
– Savanyújóska a Szépmenykópistától hallotta, hogy a vonat, amivel ezt a gyerököt vinnék a karcerba, Szatymaznál vesztegel – vette át a szót Rózsasándor. – Szépmenykópista részeg volt ugyan, mint a csap, de még soha életében nem beszélt valótlanúságot, kivált mikor nem is ő maga szólt, de az ital beszélt belőle, úgyhogy elmentem a lovamért. Útközben egyet kölcsön vettünk Savanyújóska komának is, aztán elvágattunk Szatymazra. Megkerestük Veszelkakomát. Ráállt rögvest, hogy segít, bár morgott erősen, mivel éppen nekilátott volna behatóbban tanulmányozni a szívének oly kedves szatymazi asszonyszemély gömbölyű vállait. Hogy maradjon elegendő ideje a studírozásra, sietősen a vasúthoz ügettünk, gyorsan megneveltük Pandúrsándor kurafi szolgálót, szájukat kipecskeltük, kezüket hátrakötöttük, lábukat megbéklyóztuk, s már hoztuk is ezt a gyerököt magunkkal. Veszelkakoma legott visszatérhetett a vizsgálódásaihoz, Savanyújóska kománk meg úgy döntött, mégsem szolgáltatja vissza a lovat a pohos alsóvárosi gazdának, akitől elhoztuk, van annak másik ügyis, szóval inkább elporoszkált Kecskemétnek. Mi meg, a gyerök meg jómagam, ide jöttünk, megpihenni kissé. Az éjjel kifújja magát a barátunk, az addigra kijózanodó Szépmenykópista meg hajnalban elviszi a határra, délre, hogy a török birodalmon keresztül olyan helyre jusson, ahol békében élhet. Ennyivel tartozunk neki. Túl sok baj érte szegényt, ideje egy kis nyugalomnak. Nem való mindenkinek a mi világunk.

A Tombáczgyerök lesütött szemmel, némán falatozott, mintha nem is róla volna szó. Olykor-olykor fölszisszent, mivel Pandúrsándor béresei erősen helybenhagyták. Panzasándor ügyet sem vetett a kiszabadítotttra, ő csupán elismerő áhítattal bámulta a szabadítót, kedvelt uraságát, egyéb nem fért a fejébe, más nem köthette le a figyelmét. Nincs még egy ilyen vitéz, gondolta ámulattal, de nincs ám – beleértve a nagy Hunyadit és az álmait uraló hórihorgas férfit is, sem Óperencián innen, sem azon túl, akárhonnan is nézzük.

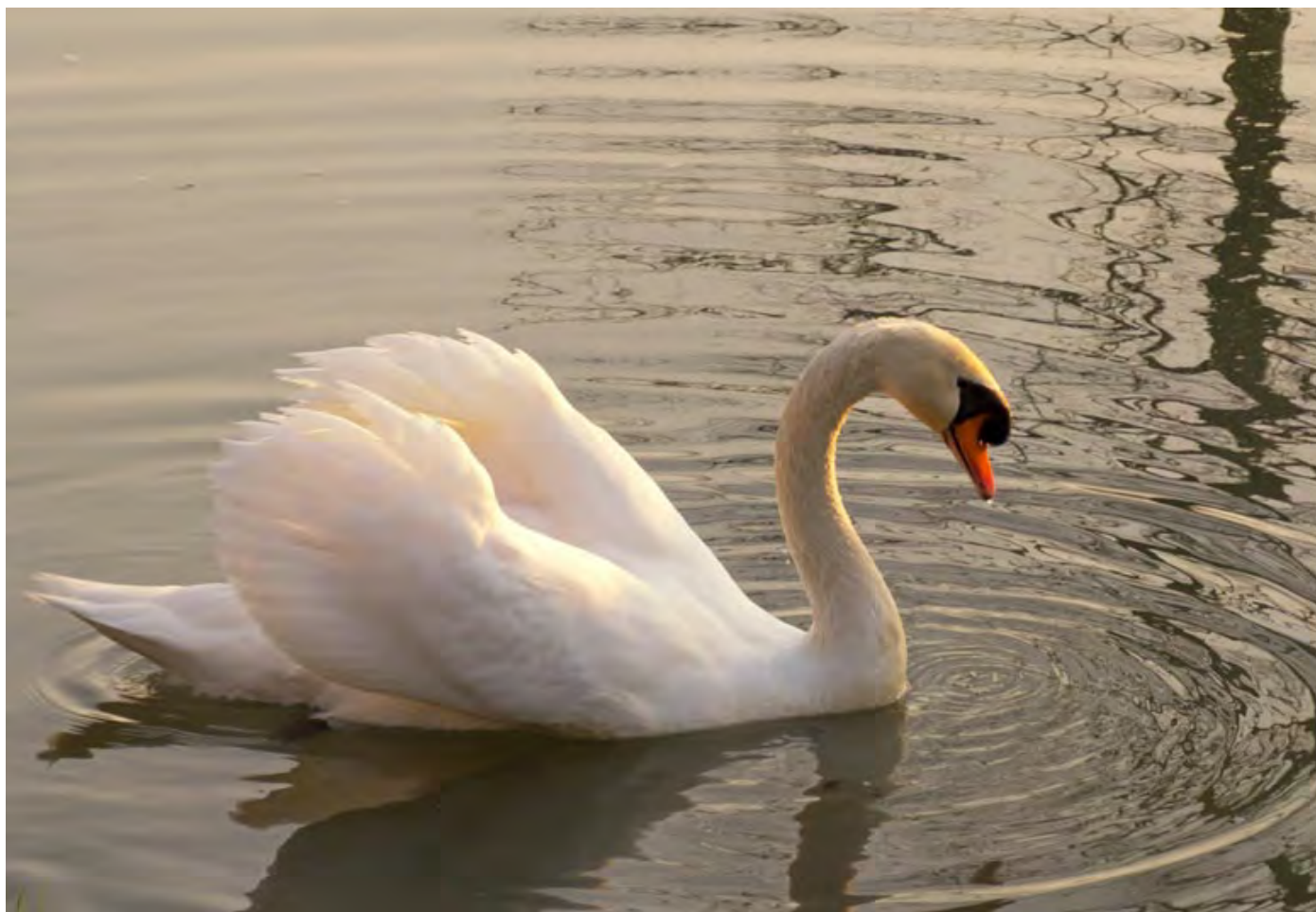
Nacsinák Gergely András BERZSENYI HATTYÚJA

Berzsenyi utolsó versében van két sor, ami nem hagy nyugodni: fölbukkan benne az emblemikus hattyú, a néma. Az a madár, hideg vizekkel párosítva, már Berzsenyi szellemi keresztapjánál, Hölderlinnél is megjelenik az élet felénél, amint a szent-józan vízbe meríti csóktól mámoros fejét, pontosabban merítik fejüket, mert Hölderlinnél mindjárt több hattyú is szerepel, csak nem tudni pontosan, hány. Menőn panaszából azért sejteni lehet, hogy kettő, de hát azok ott párkapcsolati hattyúk. Berzsenyi mértéktartó, kisebb léptékhez szokott, ezért megelőgszik eggyel, és azt mondja róla, ilyen a szent poézis: „hallgat örökre hideg vizekben”. Akkor hát szerinte ez különbözetné meg a profán költészetet a szent poézistól: hogy az egyik fecseg, a másik meg hallgat.

szavakból építkeznek

Hogyan lehet a költészetet, ami ugye, szavakból építkeznek, némának titulálni? Méghozzá ideális esetben, így különítve el a világi költészettől, énektől, rigmusoktól, a szószátyár elménckedéstől. Hát nem a szavakon múlik a költészet? Nem az a mindennapi beszéd legfelső foka?

A költők egyike-másika szerint nem. És hajlok arra, hogy ők csak tudják. A szent poézis is használ ugyan szavakat, de inkább a beszéd ellenében; írásban fejezi ki magát, bár a betűk ellenében. Hogy mi a baj a szavakkal?

Netcos81, flickr.com

Először is kalmár-lelkűek. Eladják magukat, idomulnak, sőt dörgölöznek, lelkiismeretlenül hagyják használni és kihasználni magukat. Márpedig a Költő az ilyesmit nem szenvedheti, nem ért a kereskedéshez (Berzsenyi kivétel),

meg finnyás is, ha tehetné, szavak nélkül gyakorolná a költészetet. (Elképzelhető, hogy vannak ilyenek, csak róluk értelemszerűen nem tudunk.) Az írás nem költészetre termett, hanem adásra-vevésre: az első fennmaradt lejegyzések mindig számadások, bizonylatok, amik különféle jószágokról és terményekről vallanak: csak utánuk kulloghatnak a héroszok és az istenek. A költőknek az a baja a nyelvvel, hogy a bennük rejlő többletérzékenység miatt hajlandóak nemcsak jelentést, de jelleget is tulajdonítani a szavaknak: olyasmit, ami a nyelv aurájaként fogható fel, és úgy övezi a kifejezéseket, akár a holdat környezi fülledt nyári éjszakákon halovány glória. A szavak világítanak, és a költő jól elvan a szavak fényénél-melegénél. Úgy is mondhatnánk, hogy szerintük a szavaknak lelke van, és ezért fájó látniuk, amikor a lelket olcsón vagy épp semmiért – a pillanatért – odaadják. Leena Krohn disztópikus regényében, a *Hotel Sapiens*ben beszél így az egyik szereplő: „Önnek nem tűnt fel? A szag. A szavak... bűzlenek. Valamiféle gázt bocsátanak ki magukból. Vagy mondjuk ki, mérget. Maró, mindenhova beférkőző, undorító szagot. Ami elől sehova se lehet elmenekülni. A szavak mindenhol ott leselkednek, még a legmélyebb csendben is. Mint a nyálka, mint a ragasztó rátapadnak minden dologra és tárgyra. Megsemmisítik az útjukba kerülő valóságot, akár a kénsav. Olyan szavak is eszembe jutnak, melyeknek semmiféle jelentésük nincs, és olyanok is, melyeknek van, és... már nem tudom... melyik a rosszabb.”

isteni tetem

Éppen ez az, amit a Poéta érzékeny orra nem bír: hogy a nyelv, ami egykor isteneket szólongatott, világot énekelt ki a semmiből, és nyilvánvaló, időnként, legjobb pillanataiban még most is képes átugrani a saját árnyékát, szép lassan rothadni kezd; mint egy isteni tetem, ami ahelyett, hogy annak rendje-módja szerint szépen márvánnyá válna, szemünk láttára oszladozni kezd. És hát a valóság, örök mániánk: ha a szavak elárultak minket (avagy elárulták önmagukat, ha van ilyen), csakugyan, hogyan érhetünk el odáig főként ilyen körülmények közt, amikor ezek a megátalkodottak folyvást összevissza graffitizzák elménk tisztán megőrzött felületeit? „Az élet piszkos, csak a semmi tiszta” – ahogy Babits mondta.

Ezért mániája a költőknek, hogy a költészetet a hallgatásból kell megközelíteni, és a némaságból lehet megérteni. A poézis ellen-beszéd, amit a lemondás felől lehet csak fölépíteni. A fölösleg lefaragása, tehát inkább szobrász-munka, mintsem festészet, ami hagyományosan mind több és több szín és árnyalat felhordása. Ellen-madár, ami ahelyett, hogy szárnyalna és énekelne, „hallgat örökre hideg vizekben”.

Amikor a költő saját mesterségéről próbál vallani, újra és újra ehhez a paradoxonhoz nyúl.

„Ne feledjétek, a költők népe: egy;
osztatlan, folytonos. Beszélő némaság.”

...mondja Lucian Blaga. És Stefan George:

„Az Egy eltűnt, s lett Minden vitás,
a szellem vaktában kitört a hámból,
a lélek játék lett, szökvén honából,
s lett minden mondható: híg szájalás.”

*

nagy tárgyak

Azt se feledjük, hogy Berzsenyi utolsó versében ezt a hattyús szentenciát kimondja: a „lekötött kalóz”. Ki volna ez? Persze, maga Berzsenyi, pontosabban a költő szelleme: „Nékem iskolai tudományom nincs; mikor nékem azt még tanulni kellett volna, már én akkor Horáccal és Gessnerrel társalkodtam; korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet, és azt többé kisebbekre függeszteni nem tudtam. A második s tán helyesebb oka ennek az én szüntelen izgó és kalóz elmém, melyet én csak úgy tudok huzamos figyelemre szorítani, ha azt az ő tárgyában egészen elmerítem és mintegy belefojtom, de ezt kicsinnél teljességgel nem tehetem; míg az óda reptével héjjáz, addig hívem, de ha azt egyszer írni kell, kezemtől hirtelen elpártol”.

Linda Peall, flickr.com

A kalóz tehát izgága és zsákmányra éhes, kötöttséget, konvenciót nem tűrő – királyi zsoldba nem állítható – elme: és ez a gúzsba kötött kalóz vall a szépségről és örömről, meg a poézis természetéről. Mert az egész vers nagy birkózás: küzdelem a béklyókkal. Azon tusakodik, kell-e, kellett-e, amit egész életén át próbált megvalósítani; a költészet, amely a szépség, azon keresztül pedig az Igazság (így, szigorúan nagybetűvel) foglalata kíván lenni. Az egyik strófában azt vallja, fölösleges, mert a világ felett „halottas ének zúg”, akár a számum, és forró porvihara „fojtja az életet”. Aztán a rákövetkezőben mindjárt „a szeretet csuda két virágiról” beszél, az igaz költészetéről meg az erényről, amelyek az istenektől elhagyott világban, pusztán „az emberi szép” e világi territóriumában is képesek nyiladozni. Ezek szerint viszont Berzsenyi „szent poézise” nem szükségképpen néma, csak *elnémult*; nem természete kényszeríti erre, hanem a valóságtól és valódiságtól megfosztott világ, a jelenkor. Mert Berzsenyi szótárában ezek az antik vésetű fogalmak: öröm, igazság, szépség, mind az igazi élet egy-egy álneve. A világ „tündér változatok műhelye”, amelyeket a poézis csal elő, az pedig csupa hamisság, incselkedő „bájalak”, ami legfeljebb megtéveszteni, álomba ringatni tudja az embert, de a szemét fölnyitni semmiképp; az Igazság teremtő ihlete, ami egykor a görög kultúrát hatotta át, annak költészetét is valódivá („szentté”) avatva, mostanra elfulladt, kihűlt, idegenné vált. Hideg vizekbe dermedt karcsú jelenség. Hattyú, de akár vázafül is lehetne. Berzsenyi hattyúja ezért más szerzet, mint Hölderliné; mondhatnánk, sokkal inkább *madár*: látványnak szép ugyan, de élőlénynek mihaszna – ezt a gazdálkodó poéta tudta jól, míg Neckar-menti rokona soha életében nem számolt ilyesmivel. Most már nem ez a hideg és rangjavesztett szépség, hanem a szeretet lehet a legfőbb forrás (talán a keresztény tanítás visszhangzik itt?), amelyből a valódi szó és tett (a „szent poézis és dicső erény”) fakad, újratemtve a boldog életet – melyben egykor a görögségnek része volt – meg

az örök ideákat.

*

élő lélek

Efféléket mond a béklyóba vert kalóz. A kötöttségeket Berzsenyi szelleme sohase tűrte, ezen is különbözött össze Kazinczyval meg az összes magasan képzett verselővel, mivel azt tartotta, hogy a költészet megítélésének nem lehet mércéje a jéghideg tekintet és a józan ítélet, a vers nem puszta nyelvtan, hanem élő lélek. Talán különös életforma, de mégiscsak az. Ha így nem kell, inkább nem írt semmit, dacosan a szent poézis oldalára állva. Majd társalkodik tovább Horáccal, hang nélkül. És most mégis lekötözve látjuk őt viszont, holott amit mond, s a hang nem tűnik megalkuvónak. Hol akkor a béklyó, hol a kötelék?

Egyszerű: a vers az. Hogy mégis megszólal, hiába amit mond, mert azt metrikusan, rímelve, antik alakokkal veretesen adja elő. Munkája a klasszikus mintákat követi, ízlés és megformáltság, arány, hasonlat, harmónia. Vagyis egyike a „tündér változatoknak”, amelyek ellen szót emel.

felső kép | [pinterest.com](https://www.pinterest.com)

Kapitány Máté GYERMEK A GÉP ELŐTT

„Akár a kaleidoszkóp szemcséi: új meg új, káprázatos mintázatokba állnak össze, pillanatonként szétrebberve, majd ismét határozott alakot öltve.”

(Nacsinák Gergely András)

Llull mester a másik szobában hever, hasmánt alszik a priccsen, , de agya most is kattog, akár a gép. Kavarg benne megannyi gondolat és lehetőség, most éppen a jövőt látja, egy századokkal később születő magyar ortodox papot, aki róla ír könyvet. Aztán meg egy fura, nagyfülű egeret, aki beszél, és aki varázslótanoncnak áll, és valami galibát csinál. És álmában látja Buddhát és Ódint és Shívát, és számtalan női mellet, majd megjelenik előtte Luigi Serafini, aki azt suttogja, te is a szellem nomádja vagy, testvérem. Aztán egy villanás, és ázsiai emberek lebegnek be elé, monitorok előtt kuporogva, sűrűn, egymás hegyén-hátán, mint a vágóhídi állatok. Llull mester szemhéja rebeg, alatta, mint pokróc alatt a nyugtalan test, ide-oda forog szemgolyója.

Llull mester istentelenül horkol. Orrüregéből és torkából olyan bömbölés tör elő, hogy a priccs is beleremeg. És megrezdül az egyik sarokba szőtt pókháló is, éhes pók szalad elő a semmiből, egy darabig tanácstalanul szemléli az üres hálót, majd visszaaraszol a sötétbe.

pequeño Satán

Llull mester otthonába most aprócska fiú lép, arcán komisz kíváncsiság. Biel Formosának hívják, környékbeli legényke, alig múlt nyolcesztendő, de már ismerik a nevét a közeli falvakban is, olyan eleven. Göndör, fekete haját, aminek köszönhetően hamar ráragadt a pequeño Satán gúnynév, mór apjától örökölte. Apját egyébiránt sohasem látta, édesanyja azt mondogatta neki, hogy csatában esett el, de egyszer egy vénasszony odasúgta Bielnek, hogy az apja bizony él és virul, csak éppen másutt is apró Bieleket nemz. Anyja, Gemma Formosa, akitől vezetéknevét kapta, ezután csak vörös arccal hallgatott, ha Biel az apjáról faggatózott.

Llull mester éktelenül horkol, Biel saját szájára tapasztja kezét, hogy magába fojtja kuncogását. Rengeteget hallott már erről a különös alakról, aki túlon túl földhözragadt volt az egyháznak, és nem eléggé ártatlan a hívőknek. Egyesek azt terjesztették róla, hogy bolond, hogy ideje nagy részét ostobaságokkal, sőt, gyalázatos praktikákkal tölti. Hogy Jézus Krisztus, a szentek és a bölcsek eszméit valamiféle masinéria segítségével próbálja meg előcsiholni. És hogy ezt az ördögi masinát ráadásul az arab asztrológusok eszköze, a zairja ihlette.

Bielt nem érdekli sem Jézus Krisztus, sem Llull mester ártatlansága, sem a zairja, vagy micsoda, ő csakis a sokat szidott gépezet miatt van most itt.

Ahogy fölé hajol, és mellkasával az állványzat peremének dől, egy apró sóhaj szorul ki tüdejéből. A tekercekre ülő por ezernyi muslincaként röpdül a levegőbe, Biel jókorát tüszzent. Llull mester szájszeglere megrándul, morog is valamit, de nem ébred fel. A kisfiú lélegzetét visszafojtva veszi szemügyre a csodabogár szerkezetét. Biel okos gyerek, kortársaival ellentétben tud olvasni is, igaz, csak egyenként ízlelgetve a betűket, nehézkesen, de kitaróan. Az első dolog, ami szemet szúr neki, hogy a tekerceken valamiért hiányzik az A és a J betű. Biel

rögvest járni kezdi agyát, vajon miért pont ez a két betű nem tetszett a mesternek. A kisleány hallotta, hogy Llull ugyanúgy hagyta ott családját, mint őket édesapja. Talán Ainának hívták a feleségét és Jauménak egyik gyermekét. Talán hozzá hasonlóan utálja az articsókát és a jambózat, amit édesanyja mindig csak mirtuszalmának hív, hátha akkor Bielnek megjön a kedve hozzá. Talán csak figyelmetlenségből hagyta ki a két betűket. Biel lábujjhegyre áll, ujjával végigsimít a második sorban olvasható szavakon. Bonitas, magnitudo, duratio, potestas, sapientia, voluntas, virtus, veritas, gloria, suttogja a fiúcska. Elmosolyodik. Habár jelentésüket nem ismeri, ahogy kiejti a szavakat, egyszerűen úgy érzi magát, mint a varázsló, aki csettintésével csillagokat tép le az égről, dobantásával hegyeket tapos a földre, füttyszavával tomboló vihart ébreszt. Varázsszavak, gondolja Biel. Felnevez, Llull mester még mindig horkol, folytathatja kémkedést.

köddé válik

Biel most csavar egyet a tekerceken, és lehunyja szemét, mintha ő is álmodna. Mikor kinyitja szemét, a szerkezet a B betűnél állapodik meg. A tekercs közepén kesze-kusza vonalak, amik valamiképpen összekötik a szavakat, de Biel előtt csak a B betű lebeg, az ő nevének kezdőbetűje. A gép ekkor szikrát vet, Biel hátratántorodik. Áttetsző alak emelkedik elő. Nagybátyja az, Bernat Formosa, aki már jó pár éve meghalt, a himlő vitte el. Biel megőrül neki, szerette Bernatot, még úgy is, hogy alig-alig emlékezett rá. De édesanyjától tudta jól, hogy nagybátyja jószívű, rendes ember volt, aki a légynek sem ártott. Bernat Formosa csak emelkedik-emelkedik a szobában, mígnem eléri a plafont, ott füstként elterül, semmivé lesz. Biel újra csavar egyet a tekerceken, ezúttal a G betűn akad meg a szeme. Ezúttal Guillem elevenedik meg előtte, Guillem Delmar, egykori pajtása, maga az akaratosság, aki egy éve vízbe fúlt. Gyere, Guillem, súgja Biel, fogd meg a kezemet! De Guillem dacosan megrázta fejét, és köddé válik.

Biel nekihehvülve tekergeti a tárcsákat, és csillogó szemmel figyeli, ahogy a gépből felszálló porszikrák, *akár a kaleidoszkóp szemcséi, új meg új, káprázatos mintázatokba állnak össze, pillanatonként szétrebbenve.* Valahányszor kiválaszt egy betűt, a szerkezet tárcsáin egy-egy rég elfeledett, vagy már elhunyt ismerős születik meg. C-vel, D-vel, F-el kezdődő nevéek. Biel terebélyes nagyanyja, Caterina, a szikár és kemény arcú pap, Dídac Masso, aki megszőktette egyik, kebleit előszeretettel mutogató hívét vagy a bölcs Felip Lamarca, a halász, aki többet tudott a csillagokról, mint az asztrológusok. Biel önfeledten tapsol és ámuldozik, sosem gondolta, hogy ilyen csoda létezhet.

Halkan nyekken a priccs, Llull feltápáskodik, és kidörzsöli szeméből az álmot. Sűrű szakála alatt a viszkető bőrt vakarja, majd ágyékát, ami oly sok kalandba hajszolta. Áttámolyog szeretett gépéhez, az Ars Magna eszméjét életre keltő masinához, ami családja volt családja helyett és szeretője szeretői helyett. Az istenség jellemzői, a kozmikus elemek összekapcsolódnak a hálóként fonódó vonalak által. Néhány tekeréssel meggyőzi a zsidót és a muszlimot, hogy ugyanarról beszélnek fröcsögő haraggal. Vége a zűrzavarnak, vége a félreértéseknek.

A mester megtorpan. A kis Biel Formosa ül gépe előtt.

szellemidéző sarlatánság

Llull mester ott áll a kisfiú mögött, és figyeli, ahogy a gépnél kuporog. Hogyan ámuldozik a tekeréseket tekergetve, hogy hajtja hátra kócos fejét, mintha újabb és újabb szellemek lépnének elő a masinából. És Llull mester most arra gondol, ha gépe örömet tud okozni ennek a gyerekeknek, akiről pontosan tudja, hogy egy alávaló gazember fia, ha már ennek a kis Bielnek örömet okoz a gép, mindegy, miként használja fel, már megérte megalkotni. Még ha meg is verik, még ha fel is koncolják, mert szellemidéző sarlatánságba ártotta magát. Még ha

a bábeli nyelvzavar meg is nem szűnik, még ha el nem is jut az egyetlen igazságban való hithez, még ha a vallások továbbra is szétszakítják az emberiséget, még akkor is. Llull mester meg akarja szólítani a kisleányt, de az annyira belemerül a játékba, hogy képtelen rá.

Llull halkán megfordul, és otthagyja otthonát. A sarokban szunnyadó pók újra előszalad, ahogy a mester haja beleakad a hálóba.

kép | Michel Kirch, lensculture.com

Szirmai Panni VÁROSFANTÁZIÁK

„Évtizedek múltán a művészet és a gondolkodás az eltűnt távolság nyomába ered: ki a régmúlt korokban keresi, mint a romantikusok, ki Tahitín, mint Gauguin, ki meg szintetikus mennyországokban, miként Baudelaire. 'Mert sokan vannak, akik vágyakoznak', Mandeville-lel szólva: okkultisták, spiritiszták, öskeresztények, neoprotestánsok, expresszionisták, futuristák, forradalmárok forgatják föl a világot, hirdetik annak végét vagy elejét, mindezt az elpárolgott távlat és a sekélylé vált mélység után kutatva (...)”^[1]

A művészet történetében kezdetektől jelen van az elvágódás motívuma. Egzotikus tájak felfedezése, kirándulás a jövőbe (vagy a múltba), akár spirituális utazás magasabb szférák közelébe... Mintha egy utazási iroda csábító ajánlatait olvasnánk. De hogyan építi fel a fantázia a vágyott helyszín valószínű kulisszáit?

fiktív környezet

A mindennapi nehézségektől az ember gyakran bárhová elmenekülne, fantáziája azonban konkrétabb célok felé vezet. A jelenből elfelé vágyik, oda, ahol talán jobb, szebb, könnyebb az élet. Nem otthonosabbé a szokott hely, az adott állapot, sőt időlegesen vagy véglegesen annyira idegen, hogy bármely ismeretlen, fiktív környezet is megnyugtatóbb alternatívának tűnik. Egyéni és kollektív vágy lehet más térben lenni; tragikusan aktuális példa napjaink – tévesen – „népvándorlásként” emlegetett jelensége. A menekült azonban nem a fantázia-álomvilág indítja el. Aki menekül, nem néz hátra, létfenntartó ösztöne szerint cselekszik, amikor elhagyja veszélytől sújtott otthonát.

A fantáziavilág az álomból és valóságtöredékekből összegyúrt, nem létező helyszín, amelyet nem fizikális térként érzékelünk. De hova vágyik, aki el akar menni? A konkrét vagy mentális helyszínek szinte kivétel nélkül idealizált, nem reális célpontok. Ritkán tudjuk pontosan megnevezni a célt és az eszközt, ahova és amivel el szeretnénk jutni. Inkább hangulatok miatt kerülnénk messze a valóságtól, és a gondolkodás teréből kilépve – például álomban – érvényesül az igény az akadálytalan megvalósításra. Az álomban nem korlátoz szokás, törvény, erkölcs. Ez a termékeny szabadság erő ad a művészi kifejezéshez is. Freud lelki életünk állandóan hullámzó folyamából partra vetett lényekként látja az álmokat. Álmainkban formát kapnak titkos vágyaink. Olykor a fiktív világ apró részletei is megjelennek az álomban – jellegzetes épületek, sosem látott (és mégis ismerős) terek között találjuk magunkat. Akár egy szürrealista képen.

Giorgio De Chirico: A jósvizsgáló

A művészetekben megjelenő elvagyódást tudatmódosító szerek is inspirálhatják – meg néha az örület. A misztikus művészet, a vallási vagy spirituális megtisztulás és transzállapot a fantáziaként megjelenő elvagyódás terébe vezethet.

Fantázia és építészet bonyolult kapcsolatát látjuk Giovanni Battista Piranesi látványvilágában.

végtelen lépcsősorok

„Piranesi rézkarcai pedig arról ismerszenek meg, hogy képtelenség kibogozni bennük az álmok és valóság, az emlékezés és a felejtést leplező fantázia összegubancolódott szálait.”

A korban divatos rézkarok és rajzok a valóság (leginkább Róma) egy-egy gondosan megválasztott szeletét ábrázolják körültekintően pontosnak tűnő, de inkább erősen idealizáló stílusban. Piranesi nem törekszik arra, hogy városa hiteles legyen. Csendes pompa, monumentális romok, tiszteletet parancsoló boltívek. Az irreális tényezőket finom eleganciával keveri el a város szövetébe szervesen illeszkedő részletekkel. Piranesi Rómája képzelt világ, álom és valóság, mitológia és történelem határán. A város hiteles megismerésének vágya a szépség antikizált kultuszával találkozódik: a néző fiktív térbe kerül, és valóságként tálalt, irányított meditáción vesz részt. Piranesi a várost az emberi

szellem mintájára képzelet el, ezért természetes számára, hogy „mentális térképén” álombeli terek és épületek nőnek ki a földből. Képzeletbeli börtönökről készített sorozata (*Invenzione Caprie di Carceri*) a fantázia diadala a megszokott építészet felett. Létező elemek kerülnek szokatlan közegbe, a természetellenesen ismételt motívumok felsőbb erők hatását sejtetik. Ezek metafizikus terek, ahol a klasszicista hagyománytisztelet helyett lehetetlen építészeti megoldások tűnnek fel: önmagukba visszatérő hidak és bonyolult gondolatmeneteket idéző végtelen lépcsősorok. A fantázia kacskaringós útjai a megismerésen túlra vezetnek.

A létező, de felfedezetlen világok iránti vonzalom a nyugati keresztény kultúrában keveredik a valószerűtlen világok iránti érdeklődéssel. A 19. század végén született Giorgio de Chiricónál is városi térben érzékelhető az elvagyódás. Piranesihez hasonlóan saját fiktív világot épít fel a valós mintájára. Városi csendéletei fantázia és álom termékei. A tudatalatti hatalmát hirdető szurrealisták előtt fedezi fel az álom és valóság közötti képlékeny terület inspirációs erejét. De Chirico eredeti inspirációi – *Nietzsche* filozófiája vagy Arnold Böcklin mitologikus hősei – a valóság újraértelmezésére hívnak. A *metafizikus* festészet elnevezése eleve meghatározza a jelenség lényegét: a fizikán túli, az ismert világ határain túllépő művészet. Egyéni és kollektív álmokból, az emberiség emlékezetének részleteiből – mitikus hősök és kulturális archetípusok mintájára építi fel színpad-valóságát. Határozott kulturális jelentésű szimbólumokat használ. Az avantgárd forradalmi ereje helyett De Chirico visszatér a szelídebb antik hagyományokhoz – Piranesit idéző, látszólag ártalmatlan városképekhez. Ám nem a szolgálai hagyománytisztelethez. Az antik római és görög archetípusokból indul ki, de saját fiktív mitológiát épít az ismert elemekből. Az első világháború előestéjén, 1910 körül a futuristák nagyképű és hangos előretörése mellett – mondjuk ki: árnyékában – született meg az első enigma-kép. De Chirico képi világára jellemző melankólia és nyomasztó csend a küszöbönálló korszak hangulatát is előrevetíti. Tér és idő szokatlan kapcsolatba kerül, a közeg ismerős, az összhatás idegen. Megmutatja az álomvilágot, amire nem emlékszünk ébredés után.

Az olasz *piazza* a mediterrán városkép archetípusa. Meleg színek, délutáni nyugalom, csend és béke – mégis nyugtalanítóak a képek. Az oda nem illő motívumok elemzése során világossá válik, hogy az álom terében vagyunk. Az *Egy őszi délután rejtélye* (1910) című kép az első a „metafizikus városi terek” (*piazze metafisiche*) sorozatból. De Chirico módszere pontos kódrendszerre épül: jól ismert építészeti motívumokra és antik formakincsre támaszkodva sajátos hangulatú kifejezőmódot dolgozott ki, amelyben a kortárs néző ismerős elemekre, figurákra lehet figyelmes. A metafizikus tér azonban nemcsak felidéz, hanem jelentésteli közeget is teremt: az álmok világát, amely egyszerre riasztó és vonzó. A különböző olasz és más európai városokból „elcsent” épületek, szobrok, terek együttesen teremtik meg a nyomasztó és vágyott világot. Nemcsak a metafizikus piazzák sorozatban, hanem a későbbi, talán ismertebb arctalan bábukat megjelenítő képeken is szembeötlő a magány. Üres terek, kihalt utcákon szobrok háttal vagy félprofilból. Sehol nem találkozunk valódi emberrel. A gondos díszletben legfeljebb bábuk, szobrok kerülnek a hideg térbe.

Giorgio De Chirico: A költő bizonytalansága

Életművének ebben a korai szakaszában De Chirico még őszintén alkot, művészi kifejezőmódját tiszta inspirációk vezetik. Hosszú életének végén éppen ehhez a hőskorhoz szeretne visszatérni, s antedatálja műveit – önmaga plagizálásával próbálja visszaszerezni a művészeti közeg elismerését. Visszavágyódik abba az időbe, amikor még eredeti volt. Amikor kidolgozott filozófiával építette a metafizikus festészet mítoszát, és persze önmaga mitizált képet. Azzá akart válni, akinek álmaiban látta magát. Több, mint 50 önarcképet készített élete során, történelmi jelmezekbe bújt, hiúságát művészi programként igyekezett eladni. Pedig a metafizikus művészet saját korában csekély visszhangot vert, a későbbi évtizedekben meg hatalmas erővel inspirálta – többek közt – a szerencsésebb sorsú szürrealistákat. A korai őszinteséget nem tudta visszahozni.

Piranesi és De Chirico a város lényegének feltárásához a valóság és a fikció elemeit titkos recept szerint vegyítette. Az építészeti archetipusok – metafizikus átértelmezéssel az álom és a fantázia közegében kelnek életre. Ismerős tereket látunk, ahol mégsem jártunk soha. A képzelet mintázatai teszik különlegessé a város képét. De a nyugtalanító hangulat miatt innen is elvágódunk.

[1] Az idézetek Nacsinák Gergely András *A másik útvesztő* (Liget, 2015) című könyvéből származnak.

felső kép | Giorgio De Chirico: Az indulás melankóliája

Ács József A HÉRAKLEITOSZI ÁLOM

Bevezetés

Az ember nem szemközt áll a léttel – ami ő és amit tesz, az is a lét. Hogy miként fogja fel és éli a létet, attól függ, hogyan tekint rá. A rátekintés módja viszont attól, mely vonatkozásait éli, és mely vonatkozásait nem. A megismerés körkörös viszony. Vagy önmagába tér, és zárt világot teremt, vagy hermeneutikai körré-spirállá válik: felnyílik a lét további vonatkozásaira és új felismerésekhez vezet: ez a látszatok szétfoslása, a lét feltárulása, az *alétheia* – mely maga is léttörténet.

Az önmagába térő kör neve Hérakleitosznál alvás, a feltáruló és feltáró létmód az ébrenlét. Ezért mondja, hogy „Az ébren lévőknek egy és közös a világuk, az alvóknak pedig mindegyike külön világba lép.”

Az egység nem lehet valamelyik rész, a szellem, a kultúra, a politika műve. Az egységet nem lehet megteremteni. Csak eljutni a felismerésig. Az egység a lét egysége.

látszatok foglya

Az emberlét a létbe ágyazódik, de nem esik egybe a teljes léttel. Hogy mennyit fog fel a kimeríthetetlenből, hogy felismeri-e tettei következményeit, hogy látszatok foglya marad-e, hogy mire teszi fel az életét, az az ember felelőssége, melyet nem rázhat le magáról. Létkérdés, hogy miképpen él és gondolkodik,.

A megértés nem valamiféle kíváncsiság kielégítése, hanem elemi kényszer. Mondhatjuk úgy is, a létkérdést nem mi tesszük fel. Létkérdés például, hogy iható vízhez jussunk. „Hogyan szerzel vizet?” Ezt nem mi kérdezzük, tőlünk kérdezi az élet.

A létkérdés, a lét kényszere nyitja meg és indítja el a hermeneutikai kört.

A végtelen könyvtár

Amit nyugati gondolkodásnak vagy modern gondolkodásnak nevezünk, bár sosem látott eredményeket ért el az ismeretszerzésben, fokozatosan önmagába, saját világába zárult. A világot *belülre* és *kívülre* osztva, a kívülesők felett igyekszik valamiképp hatalmat szerezni: ezért mindmáig törekszik rá, hogy mindent tárgyiasítson, kívülről nézzen: kívülre helyezzen. Ám ha minden kívülre kerül – még saját magunk is – ezen az oldalon nem marad más, csak a kongóan üres *cogito*. E folyamat végpontján amilyen borzongva tekint az ember a tárgyaknak, a jelen és a múlt tényeinek a túloldalon felhalmozódott, rendszerezhetetlen tömkelegére, ugyanolyan rettegés fogja el, mikor magába, saját semmijének feneketlen vermébe kellene pillantania.

Épp mert már a legelső mozzanatnál elválik egymástól anyag és szellem, test és lélek, gyakorlat és elmélet, determinizmus és szabad akarat, utólagos egyesítésük e rendszer keretein belül éppoly kivihetetlen, mint az egyiknek a másikra visszavezetése.

A felhalmozott ismeretek elrendezéséhez szempontok szükségeltetnének, ám a lehetséges szempontok is átkerültek a túloldalra: kimerítő részletességgel ismerjük már fajtaikat, s keletkezésük módját. Az innenső oldalon nem marad más, csak alakatlan vágyakozás, félelem és reszketés, melyben már Isten után sem kiálthatunk, mint a régi korok emberei, hiszen Isten is a kutatható, elemezhető fogalmak közé került. Helye következésképp a könyvtárban van.

Ad absurdum: az ember olyan nulla sugarú porszemmé zsugorodott, akinek ugyanakkor időben és térben végtelen világokat kellene magában hordoznia.

A nevetséges, ám ijesztő és embertelen nivellálás képi megjelenítése a minden valaha írt – és elvben megírható – könyvet tartalmazó végtelen könyvtár, illetve Borges másik találmánya, a végtelenül finom lapokból álló *Homokkönyv*, melynek nincs sem első, sem utolsó oldala, kétszer ugyanott kinyitni pedig képtelenség.

Az első ciklus Nacsinák-esszéinek elbeszélője (igen, elbeszélője – ezek az írások irodalmi igénnyel születtek) elámul és megretten ettől a betűtengertől, elborzasztja és megbabonázza az „információt termelő” blogoszféra felduzzadása, a múlt öröksége, a „fölénk nehezedő sokmilliárd teleírt könyvoldal”, a lehetséges metaforák, mítoszok, narratívák, világmagyarázatok ránk zúduló tömege. Lelkesen tekint Raymundus Llullusra és szerkezetére, melyen tárcsák forgatásával szinte tetszőleges számban generálhatunk teológiai kijelentéseket.

„Most a hálózat névtelen elágazásain bolyongva, akár egy beláthatatlan rendező pályaudvaron váltóról váltóra tolatva, egyre több erőfeszítést igényel tájékozódni az emberi tudás szövevényében, a kombinációk és variációk sokaságában, ahol az érvényes és az érvénytelen, a briliáns és a silány, a valós és az illuzórikus menthetetlenül összemosódik. Lull mester kellene ide, egy szellemi Mérnök, aki a Gépet vigyázva a szelekció művészetét, az ars electit gyakorolhatná.”

Éppen érvényes és érvénytelen, valós és illuzórikus „menthetetlen összemosódása” mutatja a legtisztábban, hogy az „emberi tudás szövevényének világa” mint képzet maga is mennyire illuzórikus.

Hiszen mit számít a végtelen betűtenger, ha senki sem olvassa? És miért kellene minden emberalkotta szöveget egyetlen pillantással átfognunk, mint valami szirtfokon megálló Napóleon, aki végigtekint a meghódított földön?

Így a művek tárgy-létéig, dolog-létéig jutunk csak el. Tehát a felszínen járunk.

„A műveket úgy szállítják, miként a Ruhr-vidékről a szenet és a fatörzseket a Fekete-erdőből. [...] a Beethoven-kvartettek kottái is a kiadók raktárhelyiségeiben halmozódnak, miként a pincékben a krumplihalmok. Minden mű rendelkezik ezzel a dologszerűséggel. Mik is lennének enélkül?”, írja Heidegger *A műalkotás eredete* című tanulmányában. „De [...] a műről a szállító alkothat magának ilyen képzetet, vagy a takarítónő a múzeumban. A műveket végül is úgy kell vennünk, ahogy azoknak kerül útjába, akik átélik őket.”^[1]

létvonatkozások

Jelenkori példával: a könyvet véges számú jeltől összeállított tetszőleges hosszúságú jelsorozatnak (a Borges-

féle elbeszélőn kívül) legfeljebb az adatátviteli szakember látja, akinek még az adattól az információig (az adat jelentéséig) vivő első lépést sem kell megtennie, nemhogy az információk rendszerbe illesztésével ismeretet építene, az ismeretek összerendezésével és a világban elhelyezésével tudásig, majd a létvonatkozások (a fenti példában a műalkotások sajátos szerepének) felismerésével bölcsességig jutna.

Miért kéne elborzadnunk a Bábeli Könyvtártól? Hiszen a mű nem adat, tehát *nem* kombinatorikai kérdés. A mű *azáltal* mű, hogy vonatkozásba kerül a befogadóval. A műalkotások nem ismert és adott jelentésű tárgyak. Mert értelmük csak az előtt nyílik fel, aki elmélyült viszonyba kerül velük és saját létére vonatkoztatja őket. Aki viszont így jár el, nem valamely előre adott jelentést fog fel, a művet nem „általában”, hanem léte felől és léte szerint fogja érteni. Csakhogy ez a tárgyiasító szemlélet látókörén kívül esik.

Az eltárgyasító szemlélet kijelentések igazságát keresi. Az igazságot a valóság és képe közti megfelelésként értelmezi, azaz felteszi, hogy a kijelentések igazsága ellenőrizhető azáltal, hogy az adottnak és ismertnek tekintett valósággal összevetjük. Kérdés persze, hogyha már ismerjük a valóságot, minek fárasztjuk magunkat effélével.

Az igazság nem egyszerűen kijelentések megfelelése az adottnak és ismertnek, hanem maga a megismerés folyamata, a látszatok fátylának szétfoszlása, a lét megmutatkozása. A bölcsesség tisztában van vele, hogy az igazság nem módszer kérdése, hanem azon múlik, meg tudjuk-e teremteni az efféle felnyílás és megmutatkozás feltételeit, hogy a bennünket meghaladó létet egyszer s mindenkorra adott fogalomrendszerek rácsai mögé zárva *használjuk* és kísérletezünk vele, hogy értjük-e, miért nincs önismeret nélkül világismeret, és világismeret nélkül önismeret, hogy a lét kimeríthetetlen, minket, véges lényeket is magába foglal, rajtunk is keresztülárad, és fennmaradni sem tudunk másként, csak ha összhangban maradunk vele.

Az a felfogás, mely minderről elfeledkezik, elveszti arányérzékét és pillanatokon belül áldozatul esik a megalománia, a mindent átfogás csábításának. Rossz álom ez, és nem tudjuk, mikor ébredünk fel belőle.

idillre képtelen

Ha az ember megbékélne végességével, ha belátná, hogy a kimeríthetetlen lét csak bizonyos mélységig tárul fel, ha nem akarna – kompenzációképpen – saját gondolataiból építeni rendszert, melyben, a „mentális reprezentációk” fentről áttekinthető makettvárosának királyaként uralkodhat, ha nem csak saját héraikleitoszi álmát, a rendszert élne, felismerhetné, hogy épp türelmetlensége szűkíti be figyelmét, teszi süketté, belátásra képtelenné. Akkor nem volna az a szigetről szigetre vándorló Odüsszeusznál is izgágább, idillre képtelen, a mindenhatóság lehetetlen céljait hajtó, s ekként örökké elégedetlen, ám saját elégedetlenségére mint magasabbrendűségének bizonyítékára büszkén, belső jóérzéssel tekintő figura. Akkor nem volna Faust.

Kitörés a homoksivatagba

Ha e sajátos rátekintés pályájának kezdőpontját keressük, azt kérdezzük, vajon *honnan* nézve látszik az internet egylényegűnek Lull mester kijelentéseket generáló gépével? Honnan nézve látszik az „önmagát variáló tudásmozaik” elsődlegesnek a „tudós koponyákkal”, végső soron az emberrel szemben? Honnan nézve tűnik a gondolkodás „reménytelen versenyfutásnak ember és ismeret” között? Valóban „mindössze arról van szó, hogy túl sok agy termel túlságosan sok, és ráadásul eltérő természetű információt?”

Ahonnán nézve így látszik – a lulli malom ledarálta törmelékek, az eltárgyasítás homoksivatagában –, ott nincsenek létvonatkozások. Akkor pedig nem lehet megérteni, mennyivel több a bitsorozatnál az információ, az információnál az ismeret, ismeretnél a tudás, tudásnál a bölcsesség.

A homoksivatagban csak a homokot pergethetjük az ujjaink között.

Mert aki megpróbál kitörni az ész tükörterméből, először az egyenértékűség sivatagában találja magát, ahol nem a próféták szava fogadja, hanem eldönthetetlen állítások. Igazolódna, hogy ahol nincs ésszerűség, ott káosz van? Csakhogy a korlátatlanság és iránytalanság, az „anything goes” pusztasága, ahol bármi lehetséges: mindez még a bebábozódott ész műve. Itt nincs művészet, csak létvonatkozások nélküli ornamentika. Bármi lehetséges – és semminek sincs jelentősége.

eltárgyasító ész

A próféta szavát csak az hallja meg, akit megérint, azaz ráébred a hallottak egzisztenciális súlyára, s feldereng előtte, hogy létezik egy másfajta, mélyebb létmegértés. Vajon *a szellem nomádjai*, akik az első fejezet címét adják, nem azok a sivatagban kóborló alakok, akik kitörni vágytak az eltárgyasító ész fogságából, de még semmi nem érintette meg őket?

A posztmodernnek tartott hittétel szerint, mivel tökéletes leképezés nem létezik, minden sziget más, mégis egyenrangú. Bármelyik lehetne az otthonunk. Innen már nincs messze a huszadik század végének „eszme-

piaca”, ahol a vásárló „tetszése” szerint próbálgathat magára különféle helyeken és időkben kisarjadt létmódok hitrendszerének bőséges kínálatból – épp mert egyikhez sincsen köze. A modern ember ugyanis abban a létmódban gyökerezik, ahol a lét valamennyi kérdését a technológia értelmezi és válaszolja meg. Csak a piac és a technikai haladás mítosza eleven. Más kultúrák, régi korok, vallások itt csak szórakoztató érdekességek és lakásdíszek lehetnek. Az „eszmék svédasztala” ekként csak az „ész homoksvatagának” másik metaforája. Az így értelmezett posztmodern cseppet sem „poszt”: ez még a modernitás végállapota, ahonnan már csak a Mátrixba visz tovább az út, ahol a technológia burkát hézagmentesen kibélelik az üzemszerűen konstruált virtuális valóság képeivel, melyek szebbek, színesebbek, meggyőzőbbek – valóságosabbak, mint a valóság. Innen kezdődik a posztmodern. Az áramszünet vagy a net kimaradása traumatikus élmény: lényegében a világ, az emberi kapcsolatok megszűnése. A modernizációs diktatúrák még tiltottak, a fejlett modernitás a központilag gyártott és terjesztett tartalmak túlerejére épült, a posztmodern már a tartalom előállításának feladatát is nagyrészt a tömegekre bízta. A virtualitás hálózati formát öltött. Ez a szisztéma tud elbutítani, narkotizálni, figyelmet lekötni, de tud tömeghisztériát kelteni és alkalmas célra irányítani is – különösen ha a kognitív tudományok és a hálózat-elmélet jóvoltából ismerjük a gondolatok keletkezésének és terjedésének törvényszerűségeit.

Mi a tárgyiasítás? Tárgyasító nyelven szólva: leválasztani a tárgyról, ami nem tartozik szorosan hozzá. Tágasabb szemléletben: tárgyakat szakítani ki a létösszefüggésekből. S ha már léttelen, helyükről kiszakított, múlt nélküli objektumokat képeztünk, s ezekkel műveleteket végzünk (tekintet nélkül az ebből következő kártételekre), ha valamely célracionális jegyében kapcsoljuk össze őket, akkor előbb-utóbb az ember is ilyen helyéről kiszakított, múlt nélküli objektummá, szélhordta homokszemmé válik, a személytelen gépezet pedig tulajdonképpen nélküle is kiválóan forog tovább. Tényleg: miért kéne az embernek játszania a szubjektum szerepét? Miért ne lehetne az a gép? A hálózat? Sőt, a gondolat? Máris megérkeztünk a rendkívül korszerű mémelmélethez, ahol a különféle elgondolások használják az embert mint táptalajt önmaguk reprodukálására.

Legalábbis így látszik az ész zárt világából.

Az ész embere saját racionális modell-világának istene. Mindent, ami „odakint van” meg kell ragadnia, s csak amit fogalmaival foglyul ejtett, azt tartja valóságosnak.

hatalmi kérdés

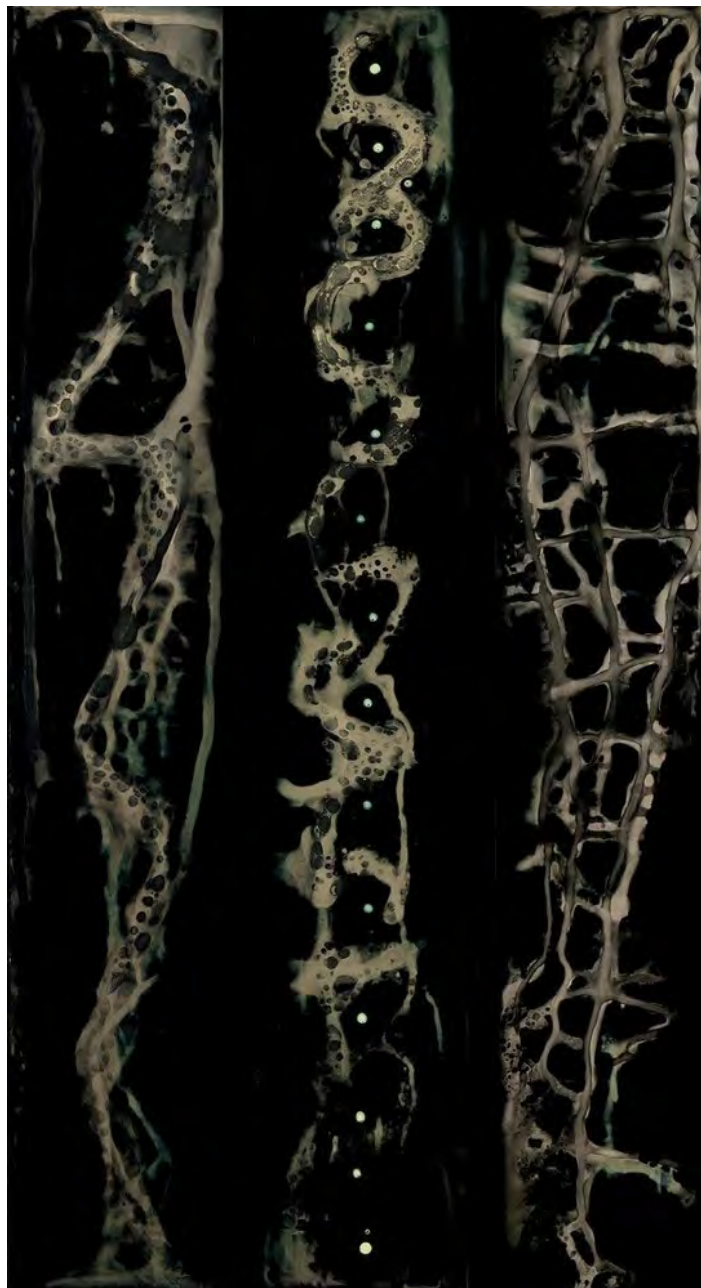
A racionalitás egyetemességének llulli elvében hívők azonban éppúgy nem jutnak közös nevezőre, mint a vallások disputájának résztvevői. Hiszen tele a világ ésszerű magyarázatokkal és buzgón propagált elméletekkel, melyekről sajnos csak azt nem tudni, miként lehetne ezeket a gyakorlatba átültetni – ez ugyanis hatalmi kérdés.

Az „információrobbanás” egyik előfeltétele a héraikleitoszi alvók külön világainak elszaporodása. Csak miután a sziklák ből lisztfinomságú port őrölt a nivellálás, élhettük át a mindent betakaró homokvihart.

A gyűjtő magányossága

Maga Llull is hiába akarja a világról tett kijelentések logikája (az arisztotelészi logika) helyett a világ logikáját feltárni, hiába írja, hogy „a lét mindenütt, kozmikus szinten és az ember belvilágában is azonos törvényeket követ”, hiába kerüli a megismerésben a „szubjektív” és „objektív” megkülönböztetését, hiába fogja fel a teremtést dinamikus kapcsolathálónak és viszonyrendszernek, gondolkodása alapjaiban mechanisztikus marad. Sajátos imamalmát forgatva vesz sorra lehetséges állításokat, miközben azt zsolozsmázza: „Ha meglátom, felismerem”. Saját árnyékán akar keresztüllépni, hogy életével meg nem érlett igazságokig jusson. Türelmetlen ember, aki a tudás fájáról az almákat még zölden szakítja le. Savanyú jutalom. Miért éri be ezzel?

Egyrészt afféle meghódított területeken körbepillantó Nagy Sándorként elméleti síkon akar uralmat szerezni *valamennyi* lehetséges kijelentés felett – mintha valamennyi lehetséges kijelentés átpörgetésével és a sületlenségek elhajításával mindjárt a szakralitás leglényegében találnánk magunkat. Másrészt olyan állításokat keres, amelyek mögött nem áll semmilyen tapasztalat és emberi személy. Ezek a feltevések és igények is jól mutatják, hogy a bölcsesség nála már kijelentésekké zsugorodott. Sajátos, a metafizika látszatát keltő gyűjtőszervedély ez, mely ott munkál egy másik Nacsinák-esszé hőisében, Aby Warburgban is, aki az emlékezet atlaszán dolgozik – az atlasz a mindent átfogó összegyűjtés mellett a kívülre helyezés, külsővé tétel metaforája is. A gondolkodást az tárgyiasítás szellemében merő szimbólummanipulációnak vélő modern felfogás örömmel fedezi fel saját elődjeként Giulio Camillót, a kartéziánus emlékezetsház megálmodóját is. „A tudat örökös bérlettel rendelkező nézőként szemléli az ideák által bemutatott előadást az elme színpadán”.

Elfojtott tartalmak

Mi más értelme volna „modellálni a gondolatokat létrehozó generatív mechanizmust”, mint hogy áttekintsük, uralmunk alá hajtsuk és ellenőrzésünk alá vonjuk saját gondolkodásunkat?

Fel kell tennünk a kérdést: ki az a „mi”?

Aligha véletlen, hogy a mester követői azt vitték tovább, ami Lullban arisztotelianus, ami a világ felett szerezhető hatalommal kecsegtet, és azt hullajtották el, ami nem. Ezzel választ kapunk az iménti kérdésre is. A „mi” a szemünk láttára hasad szét szubjektumra és objektumra: hiszen vannak egyfelől, akik modellálni képesek, azaz ismerik és ellenőrzésük alá vonták „a gondolatokat létrehozó mechanizmusokat”, és vannak, akiknek a gondolatai (a rendszer kimenete) felett ennek révén hatalmat lehet gyakorolni. Elméleteket a gyakorlatba átültetni csakis hatalom birtokában lehetséges.

Ez a szemlélet nem is annyira megismerni akarja a világot, hanem „kimozdítani a sarkaiból” – és ez nagyon is sikerült. Jobban, mint a vágyott „teljes és tökéletes” megismerés, mely minduntalan saját csapdáiba szaladt: úton-útfélen kételyekbe és ellentmondásokba bonyolódott, majd logikai paradoxonokon feneklett meg.

Ez a szemlélet nem is annyira megismerni akarja a világot, hanem „kimozdítani a sarkaiból” – és ez nagyon is sikerült. Jobban, mint a vágyott „teljes és tökéletes” megismerés, mely minduntalan saját csapdáiba szaladt: úton-útfélen kételyekbe és ellentmondásokba bonyolódott, majd logikai paradoxonokon feneklett meg.

Aby Warburg, a nagyhatalmú bankárdinasztia sarja a két világháború között arra vállalkozott, hogy az alkímiát, az asztrológiát, a mágiát mint „megtagadott”, „elfojtott” diszciplínákat, melyeket az oksági magyarázatokra épülő tudomány kiszorított ugyan, de „a háttérből is nagy szerepet játszottak a modern világkép kialakulásában”, valamiképpen integrálja. Hogy a különféle mítoszokat, Nietzsche szavaival „a metaforák át- meg átrendeződő seregét” maga előtt kitergesse és elrendezze. Velejég modern gondolat.

a világ alakítása

Nem felébredés a héraikleitoszi álomból, hanem annak egy újabb fejezete. Hiszen a nyugati gondolkodás egyik emblemikus képe éppen ez: a világ alakítása a könyvtárszobában kezdődik, a szikra az összegyűjtött,

felhalmozott tudás burkának belsejébe bábozódott, a világtól elzártan töprengő tudós elme (zseni) fejéből pattan ki.

Alkímia, asztrológia, mágia – valóban más-e, mint a fausti modernitás? Aligha, elvégre e tanok iránt maga Faust is hevesen érdeklődött. Warburg is úgy látja, hogy ezek „a háttérből is nagy szerepet játszottak a modern világkép kialakulásában”. Más képviselnek-e, mint a modernitás? Ha a modernitásban csupán a racionalizmus megtestesülését látjuk, akkor persze igen. Ha a világ kézbentartásának eszközeiként tekintünk rájuk, ha a foglalkozás velük a mindenhatóság vágyálmának kiélése, akkor nem. Alkímia, asztrológia, mágia: a modern gondolkodás a publikum előtt megtagadhatja mindezeket, mint idejét múlt ezotériát, de amit önnön kiválósága ígézetében maga előtt is „tagad” és „elfojt”, az a saját viselkedésében megnyilvánuló hataloméhség.

Hol kössünk ki? És miért?

Nacsinák Gergely András kötetének első részében mindent elkövet, hogy az olvasó a lehetséges szempontok, felfogások, megközelítések hullámain hánykolódó lélekvesztőben tengeribetegséget kapjon. A második rész a kikötni vágyó és nyugalmat áhító embert szólítja meg, aki szeretné már megvetni a lábát Ithaka szigetén.

Csak hogy „a Nyugat [itt is] az utópisztikus 'arkhimédészi pont' végérvényes és szilárd bázisát keresi, amely tévedhetetlen rálátást kínál a valóság teljességére, és amelyre támaszkodva ki lehetne mozdítani sarkaiból a világot.” Az igazság korrespondencia-felfogásához szokott elme számára Ithaka keresése „költői kép arról, hogy az ember nyugvópont után kutat a mesterséges kozmoszban, melyet a nyelv és gondolkodás hoz létre a tapasztalt világ hol torz, hol szépítő, de mindenképpen csalfa tükreként.”

zsácutca

Ám ez lehetetlen, írja szerzőnk (és ebben egyet is értünk). Ithaka keresése a jelentés keresése volna? Nem az értelemé? Aki a jelentést keresi, már magától értetődőnek tekinti a jelrendszert, amelyben el akarja helyezni, amit tapasztal. A jelentés leképezi és jelrendszerbe illeszti a tapasztalatot, míg az értelem létezésünk egészével köti össze. A jelentés pontszerű, és annyi van belőle, ahány jelrendszer, az értelem viszont nem feltétlenül kimondható, és csak úgy állapíthatjuk meg, ha újra meg újra számot vetünk létünk értelmével, ha „jelen vagyunk”. A gondolt és a valóságos közti teljes izomorfiát biztosító „tökéletes jelrendszer” (hasztalan) keresése az európai gondolkodás egyik zsácutcája és válságtünete.

A kővé dermedt gondolatoktól a képzeletig

Szerzőnk a harmadik fejezetben kilép az elme tükörterméből, hogy szemügyre vegye az ember teremtette világot: Konstantinápoly, Velence és Róma utcáin kóborol, a különféle ihletek és emberi elgondolások egymás fölé íródott rétegeinek tökéletlen palimpszesztjei közt. A generációk létmódjuk változása miatt se változatlanul folytatni, se végképp eltörölni nem tudták a múltat. Földtani rétegek? Fák évgyűrűi? Az igazi város: sok város egymáson. Vagy egymásban. Útvesztő, mely ugyanakkor különböző létmódok összevetésének lehetőségét is kínálja. A megismerkedés velük erőfeszítést kíván ugyan, de ebben az erőfeszítésben önmagunk, saját jelenünk mélyebb megértését is kínálja.

Az idő mélysége mellett ott vannak persze a tér dimenziói is, ahonnan a modern megismerés legtöbb metaforája ered. A szélességi és hosszúsági körökkel lefedett, műholdakról figyelt glóbuszon mára csakugyan nem maradt szemernyi fehér folt sem. Erre utal a zárófejezet címe, *Hic sunt dracones* (Itt sárkányok vannak). Az 1500-as évek elején jelölték így néhány térképen az ismeretlen és veszélyes területeket.

A tárgyiasító megismerés egyik metaforája a tükrözés mellett a feltérképezés. A tudásnak „teljes lefedettséget” kell biztosítania, azaz el kell tüntetnie a képzeletszülte „térképszéli sárkányokat”.

Mi szükség egyáltalán a képzeletre? Mihez kezdünk a fantasztikus lények bestiáriaival, a különféle imaginárius városokkal és civilizációkkal, a lehetetlen terekkel? Mi értelme van a *Hypnerotomachia Poliphili* vagy a *Serafini-kódex* forgatásának? Sőt, mi értelme az irodalomnak? Csupán lázadás volna a feltérképezett és varázstalanított világ sivársága ellen?

Ezt a romantikus, tehát jellegzetesen modern nyugati felfogást haladják meg a „Bábeli mindenségben” következő mondatai: „A sasmadarfejű és oroszlántestű griffmadarat nem azért írták le, mert a sas és az oroszlán önmagában nem elég bámulatos, hanem mert túlságosan is azok voltak – a mindkettőben rejlő erőt és szépséget csak megsokszorozza és még nyilvánvalóbbá teszi a nászukból született harmadik. A sárkányok lakta hegyek pontos képét nyújtják a hegyvidék életveszélyes és kiszámíthatatlan természetének, ahogy a lernai hydra alakja is hűen adja vissza Lerna mocsaras, hegyektől árnyékolttengeri öblének atmoszféráját.”

Miért fontos ez? Mert rávilágít, hogy a sárkányok nem a térkép szélén, tehát nem az általunk feltérképezett világ *mellett*, nem azon *kívül* találhatók, hanem bizonyos értelemben *benne*.

A hatalom és az útvesztők

Nacsinák Gergely András kuriózum-gyűjteményében helyet kap az utilitarista redukcionizmus főalakja, a minden emberi törekvést az élvezet keresésére és a fájdalom elkerülésére visszavezető Jeremy Bentham, illetve a tökéletes börtönről alkotott elképzelése, mely röviddel a francia forradalom előtt született. Itt már nem az elme útvesztőiről, a tudás elrendezéséről, és nem is pusztán fantázia-gyakorlatokról van szó. Bentham, akinek a Kelet-Indiai Társaság egyik kulcsembere, Lord Shelburne volt a patrónusa, széles körben terjeszthette eszméit, Mirabeau-n keresztül pedig a francia forradalmat is támogatta – még a büntetésvégrehajtás megszervezésére és irányítására is ajánkozott – amiért 1792-ben Franciaország díszpolgárává választották.

A tökéletes börtön henger alakú, tengelyéből láthatatlanul figyel a mindent látó központ. Bentham a bejárat fölé, korát megelőzve, oktató-nevelő célú feliratot tervezett: „Ha szabad emberként szorgalmasan dolgoztak volna, nem kéne itt rabszolgamunkát végezniük”.

fantázialények

A totális relativizmus és a redukcionizmus, ha önmagában szemléljük, csupán oszkodásunk ártalmatlannak látszó hibája, melynek kártétele csupán az, hogy útvesztőkbe csal. Ám ha e szemléletformák kialakulásának és fennmaradásának történetébe is belegondolunk, elhagyjuk a szórakoztató érdekességek világát. A képzelet bestiáriáinak fantázialényei éppúgy kilépnek a könyvoldalokról és megvalósulnak, mint az embert eltárgyasító gondolkodás elsőre ártalmatlannak tetsző, papírízű konstrukciói.

Mint láttuk, a gondolatok keletkezését modelláló mechanizmusok kutatása sem valaminő elfogulatlan, önismeretünket elmélyítő embertudományi érdeklődés megnyilvánulása. A szűkülő globális elit keresi, aztán alapozza meg benne a szélesedő, strukturálatlan, s ezért gyurmaként alakítható tömeg formálásának metódusait.

A nyugati ember büszkén emlegetett örök elégedetlensége, melyből szerinte az úgynevezett haladás fakad, a léten átgázoló mohó csörtetés. Emblematikus alakja, Faust a tanúság rá. A II. rész végén a megöregedett tudós a tervei szerint a tengertől elhódított területen kiépített palotájában él, föld és víz ura. Mégis zavarja a fentről, az egykori partoldal felől érkező tömjénszag és harangozás, bosszantja az ott álló viskó, hiszen arról a magaslati pontról kellene művén végigpillantania. A makacskodó idős házaspár kitelepítésére Mefisztót kéri meg, akinek szolgálai egyszerűen felgyújtják a házat, s a bent lévők a füstben megfulladnak. Faust, aki a partoldalról akart a végtelenbe tekinteni, ezután megvakul, s midőn a palota kapuja előtt a lemurok már a sírját ássák, a helyzetet félreértve boldogan kiált fel: „Mily gyönyör az ásócsörömpölés! / Kik parancsomra itt nyüzsögnek, / megbékítik önmagával a földet / határt szabnak az árnak, és / a tengert béklyóba verik.”, majd megfogalmazza a végső bölcsességet: „szabadság, élet nem jár, csak azoknak, / kiknek naponta kell kivívniuk. / Így él le itt majd, a veszély ölén, / sok dolgos évet gyermek, férfi, vén.”

Lelki szemeink előtt megjelennek a huszadik század természetátalakítás jegyében működő kényszermunkatáborai. Lassú menetben vonulnak el a Gulag szűkös fejadagon élő bányászai, útéptől, fakitermelői, a Duna-delta mocsárvidékén csatornát ásó, kubikoló elítéltek. És felderengenek persze a benthami felirat különféle változatai, meg alattuk a sűrű sorokban áthajtott emberek, akiket aztán elnyel a köd.

Daidalosz monológja

A kötet végére érve szerzőnk rátalál az egyetlen dinamikus, folyamatosan változó labirintusra: az emberre. Hogyan értsük ezt?

„Az útvesztő az egyetlen építmény, amely nem válasz, hanem kérdés.”

a labirintus legközepe

Mikor a könyv végére értem, elgondolkodtam: vajon az írásokat nem fordított sorrendben kellett volna-e olvasnom? Az első esszé, mely Lull mesterről szól, a labirintus legközepebe pottyantja olvasóját, s a könyv fáradtságos útkanyarokon, elágazásokon, zsákutcákon és vakvágányokon végigterelve juttatja el eddig a mondatig. Kivezeti az egyik útvesztőből – a másik útvesztőig, mely a sajátja.

Talán csak ezzel a tapasztalattal a hátunk mögött érdemes fordított irányban is megtenni az utat, ezúttal befelé abba a *külső* labirintusba? Az útkanyarok fáradalmi nyilván nem csekélyebbek, de jobban értjük, miből és miért épül labirintus. Végül visszaérünk a nyitóesszé Eörsi Istvántól kölcsönzött mottójához: „A szellem emberét a lehetőségek varázsa vonzza.”

Mi lehet ennek – nem a jelentése – az értelme? A lehetőségek varázsa nem az ész korlátok nélkül, szabadon bejárható homoksvatagából hívogat. Ott minden varázs délibáb. Nem is a Faustot megbabonázó elgondolás: mindent a legszélső határokig hajtva végigpróbálni és kiélni. A lehetőségek varázsa a teremtő képzelet működésében táru fel. Ezek a létbe illeszkedő – tehát nem a létből kiálló és a léttel szembeforduló, pusztító, roncsoló – lehetőségek.

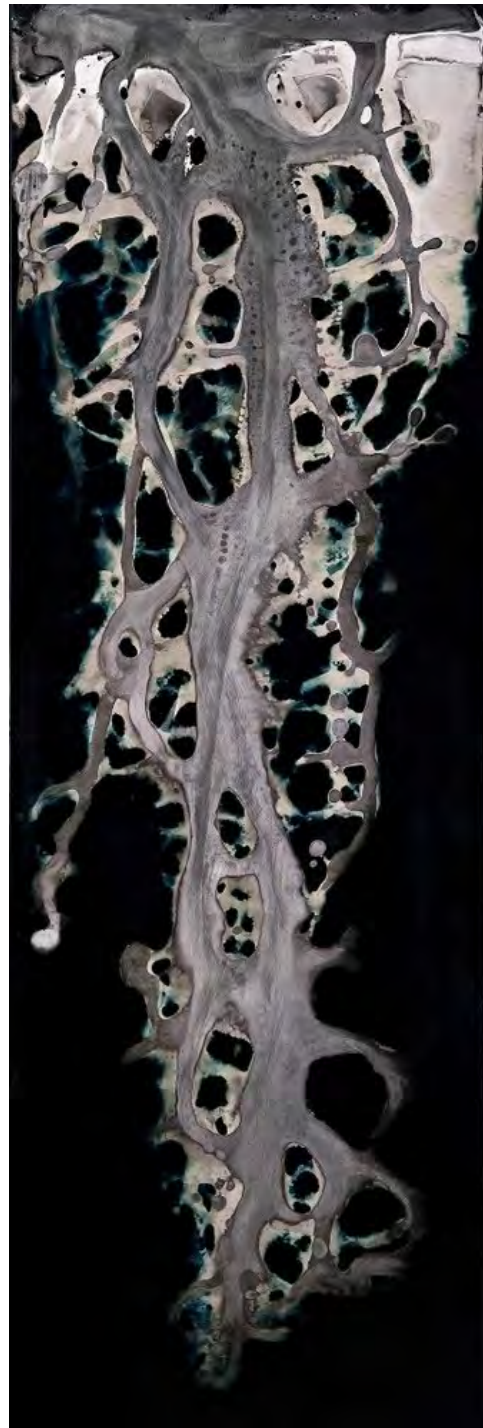
A héraikleitoszi alvó, aki semmilyen létösszefüggésre nem ébredt rá, a lehetőségeket csupán mint egy kijelentés-gép generálta vak permutációkat tudja elképzelni. Mindig valamely állításból indul ki, s annak következményeit próbálja végig. Tévelygésében Kafka egyik aforizmájának hősére hasonlít, aki kéri, hogy régi cellájából (szigetéről), melyet gyűlöl, vigyék másikba – melyet csak aztán kezd majd gyűlölni. Közrejátszik ebben a hit maradványa is, hogy miközben átszállítják, reméli, a folyosón (a tengeren) véletlenül szembejön majd az Úr, végignéz rajta, és így szól az örökhöz: „Ezt a rabot ne zárjátok be újból. Őt magamhoz veszem.”

[1] Martin Heidegger: *A műalkotás eredete*, ford.: Bacsó Béla, Európa, Bp., 1988, 36. o.

NAC SINÁK GERGELY ANDRÁS | A MÁSIK ÚTVESZTŐ

kép | S Gayle Stevens, lensculture.com

KÖSZÖNTJÜK A MA 50 ÉVES ÁCS JÓZSEFET!

Mesterházi Márton GALÍCIA

Öthatod Magyarországnyi terület, nyolcmillió lakos – rutén/ukrán, lengyel, zsidó, német – olajkutat, virágzó mezőgazdaság: ez volt Galícia, a Habsburg Birodalom koronabirtoka és éléskamrája 1914-ig.

Az osztrák–magyar haderő augusztus 19-től vonult fel a határokra (ne részletezzük, hogyan). Minden hadviselő fél rettegett a kémektől – a Habsburg vezér- és tisztikar meggyőződése szerint Galíciában ezek rutének voltak. „Saját földünk ellenséges hadműveleti terület” – jelentette ki Conrad von Hötzendorf. 25-30 ezer rutént végeztek ki a katasztrofális vereség után, szeptember 11-én elrendelt általános visszavonulásig.

kémgyanúsak

Az orosz cár Galíciát nagy-orosz területnek nyilvánította. A ruténoktól következésképp „csak” az identitásukat – sajtójukat, iskoláikat, görög-katolikus egyházukat – vették el. De volt ott 872 ezer zsidó és 90 ezer német. Őket mint kémgyanúsakat tízezzel deportálták Szibériába és Turkesztánba.

A helyben maradt zsidóknak mindenkinél nyomorúságosabb sors jutott. A büszke kozákok már augusztus végén elkezdték a pogromokat, melyeket a győzelem után a cári tisztikar buzgó helyeslésével számolatlanul folytattak: raboltak, gyűjtogattak, erőszakoltak, tömegesen gyilkoltak.

A birodalomból átvezényelt hivatalnokok – a szakma legalja – civilizáltabb módszereket alkalmaztak: tízezer koronás bírságokat, kollektív elbocsátásokat, vagyonelkobzást, kényszermunkát, lakhely-elhagyási tilalmat rendeltek el.

Aztán 1915 júniusában az osztrák–magyar hadsereg kiszorította az oroszokat – és újra kezdődött a rutének elleni kémhisztéria.

Végül is a háború első évében Ferenc József egymillió alattvalója menekült Galíciából nyugat felé. Az oroszok elől százezzel a zsidók, ezrevel a németek; Przemysl és Krakkó stratégiai kiűritése miatt tízezzel a lengyelek. 1914 novemberében már 90 ezren voltak Cseh-, 25-25 ezren Morva-, illetve Stájerországban, 140 ezren Bécsben.

A gyalog és szekéren vonulókat lezárt marhavagonokban követték a hatósági transzportok. A három gyűjtő–indító állomás után két cseh ellenőrző állomás jött: tetvetlenítés, vallás és nemzetiség szerinti szortírozás, két hét karantén. Majd indulás az ideiglenes tartózkodási helyre: rutének Karintiába, lengyelek Csehországba és Szlovéniába, zsidók Morvaországba; aki tudott, Bécsbe.

200 ezren éltek például barakk-táborokban: családonként egy deszkafalú helyiség, ajtó helyett függöny, sötétség, hideg, bűdös – a háború végére a táborlakók (mondhatnánk úgy is: börtönlakók) egyharmada meghalt.

Ritka esetekben, vidéken – ahol hiányzott a munkáskéz – tisztességgel fogadták a menekülteket. Állami és civil jótékonyági szervezetek osztottak segélyt, meleg ruhát, igyekeztek orvosi ellátást, munkahelyet biztosítani. (Más szervek mindent elkövettek, hogy megkeserítsék az életüket.)

félelem és gyanakvás

Alapvetően azonban félelem és gyanakvás fogadta a galiciánereket. Közvélekedés szerint járványokat terjesztettek, továbbá sok ezer álcázott cári tiszt vegyült el közöttük. De a legenyhébb esetben is hívatlan kenyérpusztítónak tekintették őket – miközben egyre fokozódott a drágaság és az élelmiszerhiány. 1914 végén Bécs-szerte 'eredjetez haza' üzenetű plakátok jelentek meg.

A magyar kormány úri módon oldotta meg a kérdést. Galícia osztrák koronabirtok, a probléma Ausztriáé, oldják meg ők. Lezárták a határátkelőket, a tízezerszám szabálytalanul átvándorló migránsokat kitoloncolták.

Az egyik gyűjtő–indító állomás Oswiecim (ismertebb, német nevén Auschwitz) volt.

kép | austrianphilately.com

Erte 28/5

Nr 234. Galizische Flüchtlinge.

Kállay Kotász Zoltán HOL VAGY, LAJOS?

– Lajos, Lajos! – kurjongatott nagymamám
régen, nagyon régen,
még valamikor a hetvenes években,
amikor a közbizonytalanság úgy elsorvadozott,
hogy a zárát a lakásajtónkon nem használtuk mi sem,
csak néha.

– Laaaaajos! – kiáltott inkább,
ha a bejárat felől zajt hallott, vagy csak árnyékot
vélt suhanni a kisablak előtt,
ha rémet (vagy valóságot?) látott,
mert, valljuk be, bármikor történhetnek furcsaságok...

– Lajos! Gyere már! Mászkál itt valaki!

Lajos? Milyen Lajos?

Ilyen nevű nincs a családuknban.

A lakáson belül nincs, az fix.

Évtizedekkel később körvonalazódott.

Kicsit zsíros, olajos – lerakódtak a lipidek –,
de nem hájas, inkább zömök, tagbaszakadt.

Lajos munkaruhát hord, fejfedőnek micisapkát,

ez otthonos.

A munka: fizikai, nem papírtologatás vagy szócséplés,
a munkát kézzel és nekiveselkedéssel végezzük,
és közben érezzük,
ahogy csurog hátunkon a veríték, gatyáig.

Lajos ezermester is,
ha nem izgat,

hogy a munka végeredménye és a károkozás
nagyjából arányos, bízd meg Lajost.

Lajos igazságos,
az igazság pedig az, amit ő gondol.

És miről mit gondol?

Nem kitalálja, felszíta régen,
mély, elemi, felszín alatti, rögszikár hagyományokból.

Aki a szabályokat sérti, a határokat hágja
azokat Lajos...

Indulatból.

Lajosnak nagy a szíve, magas a vérnyomása,
és ez lesz majd a veszte,

mégse jár egészségügyi mérésekre, tesztekre,
„Teszek rá!”, horkantja, és röhög,

mert jó a kedélye.

A kedélye a megmentője, a szerencséje.

Mondjuk ki: Lajos szeret élni,

élni a családi kör melegében,

kissé harsányan, darabosan, ösztönösen,

de nem lehet rá haragudni,

mert hiszen tiszta és őszinte, mint egy gyermek.

Ha szép, érzelmes film megy a tévében (Sophia Lorennel),

Lajos zokog,

hogy rázkódik tőle egész nagy teste.

De azért ne féltsük,

ismeri ő a dörgést, megvan a magához való esze,

„Most kell a párttagkönyvet kiváltani,

most pedig feldughatjátok, nesze!”

Ha pedig szólnak neki: „Lajos, itt vagy?”

Ott van.

Nos... Lajos – aki nincs,

legalábbis nekünk, mert mi Lajostalanok vagyunk –

hívásra, vészjelzésre előrobog,

és a betolakodót,

aki a zárat, kilincset, lakatot, riglit

babrálja, búvöli, feszegeti, cseszegeti –

leüti.

Ilyen ember a Lajos.

kép | Joseph O. Holmes., lensculture.com

Kállay Kotász Zoltán BOCSÁSS MEG, NINCS VÁLASZTÁS

A szőlőlugas vörös folt, a dombok alja
Ködöt mos,
A hegyek háta rőt, lilás –
Bocsáss meg, nincs választás.

A csipkebogyó ráncba fúl, a tüske szikkadt,
Mind lehullt,
Cefrehalmon áldomás –
Bocsáss meg, nincs választás.

Éles, pengő muzsika, fagylehelet
Kúszik a
Száraz ágra, s roppan már –
Bocsáss meg, nincs választás.

Didergőkre paplant tölt ezer hulló
Pehely-pötty,
Kristálypuha szunnyadás –
Bocsáss meg, nincs választás.

Napfény szurkál, hó olvad, ekenyom a
Hó alatt

Átázott forradás –
Bocsáss meg, nincs választás.

Tüsszent a táj, szél csattan, csattanásra
Rügy pattan,
Nyakra-főre virágzás –
Bocsáss meg, nincs választás.

Élni szép és élni jó, mondd el te is,
Milyen jó
Csupa-trilla orgián –
Bocsáss meg, nincs választás.

Érlelődve, fáradva, földre dűlten,
Bágyadva
Várva már az aratást –
Bocsáss meg, nincs választás.

kép | Szőnyi István: Zebegényi ősz

Kiss Lajos András EURÓPA IDENTITÁSA: „NAGY TÉR” VAGY „NAGY GONDOLAT”?

„Nagynak lenni nem ugyanaz, mint nagyhatalomnak lenni”

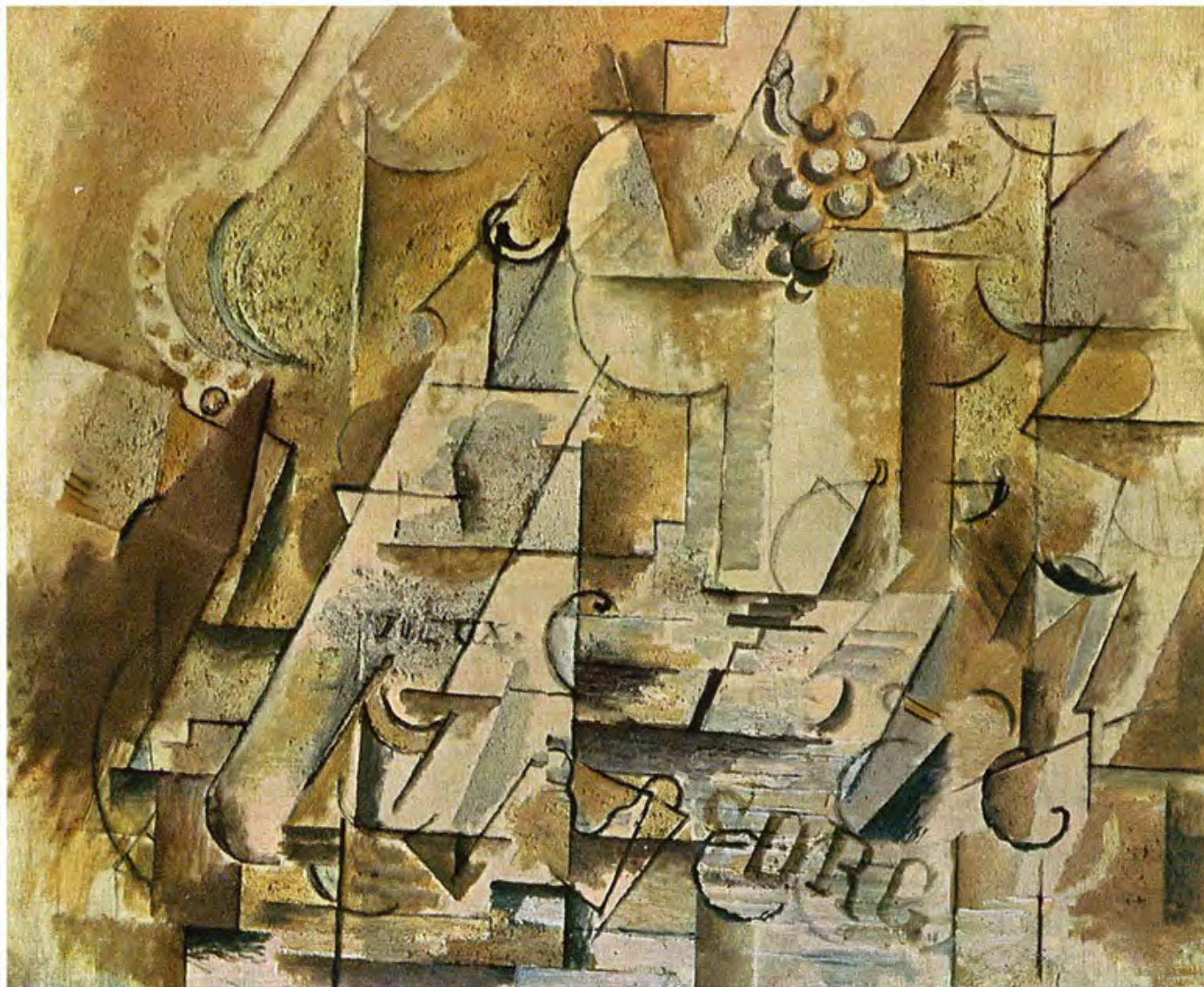
Raymond Aron

„Voltaképpen mit jelent európainak lenni?” Manapság Magyarországon (de lehetséges, hogy a kontinens többi országában is) szinte hősies erőfeszítésre van szüksége az embernek, hogy túllépjen az aktuálpolitikai érdekek által motivált (amúgy közhelyszerű) megfogalmazásokon, alkalmi lözungokon, és az elméleti igényesség kétségtelenül fárasztóbb – hosszabb távon mégis kifizetődőbb – útjára lépve válaszoljon a kérdésre. Mivel szeretném a körülményesebb és nehezebb utat járni, rögvest jogot is formálok, hogy tudalékosabban tegyem fel ugyanezt a kérdést: létezik-e Európának valamilyen szellemi/metafizikai identitása, s ha igen, mi ennek a lényege, a más, kollektív identitásoktól eltérő specifikuma?

szakadatlan evolúció

Olvasmányaim már a „nyomozás” kezdeti szakaszában arról győztek meg, hogy kétféle és egymástól jócskán különböző megközelítéssel kell szembesülnünk. Az első álláspont „ideál-tipikus” megfogalmazására Edgar Morin egyik könyvében bukkantam, aki – Mihail Bahtyin invenciójára támaszkodva – a *dialogus-elv* és a *rekurzivitás* elvének következetes érvényesítésében látja Európa szellemi identitásának alapját. „A dialogikus elv azt jelenti, hogy két vagy több egymástól különböző 'logika' is egységbe foglalható, mégpedig komplex módon (mint egymás komplementerei, konkurensei vagy ellenfelei) anélkül, hogy a dualitásokban szereplő tagok elveszítenék egységüket. Így az európai kultúra egysége elsődlegesen nem a zsidó/keresztény/görög/római kultúra szintézise, és jórészt nem is ezeknek a rész kultúráknak komplementer jellege, hanem a konkurencia-harc és szembenállás, ami közöttük zajlik; ezeknek külön-külön is megvan a saját logikájuk, s persze dialogikus természetűek.”^[1] A rekurzivitás elve pedig azt jelenti, hogy a világban zajló eseményeket generáló és regeneráló folyamatokat olyan tevékeny és pulzáló ciklusoknak kell tekintetni, amelyek szakadatlanul „szerkesztik és újraszervezik” a történelmet. Vagyis az európai történelem lényege valamilyen önteremtő folyamat (Niklas Luhmann szóhasználatával élve: autopoiesisz), amely minden időleges hanyatlás vagy stagnálás ellenére is biztosítja az egyetemes történelem szakadatlan evolúcióját.^[2] Voltaképpen a dialogicitás és a rekurzivitás elve ugyanannak az éremnek két oldala. Morin megközelítése nem áll távol Husserl *Az európai emberiség válsága és a filozófia* (1935) című elhíresült bécsi előadásában mondottaktól.^[3] Husserl szerint az európai identitás alapja egy tág jelentésű „racionális célszerűségi elv”, amelynek szellemi-erkölcsi alapjára szívós munkálkodással felépíthetők a vitás kérdések *békés* (teológiai nyelven megfogalmazva: irenikus) megoldásához szükséges képességek és technikák.

Ha tekintetbe vesszük az előadás dátumát, szinte reflexszerű az értetlenkedés: miképpen feltételezhetette a múlt század harmincas éveinek közepén olyan komoly gondolkodó, mint Husserl, hogy éppen az európai történelemből lehet erőt meríteni a válság leküzdésére? Éppen amikor úgyszólván testközeli lett, mire képes az európai racionalitás paródiája, pusztító és önpusztító színváltozása. Husserl láthatóan tudomást sem vesz a közelgő katasztrófáról, s ragaszkodik ahhoz, hogy az „(...) 'európai létezés krízise’, amelyről manapság annyit vitatkoznak, és amelyet az élet széthullásának számtalan szimptomája bizonyít, nem sötét sors, nem rejtelmes végzet (...) Ahhoz, hogy ezt megértsük, előzetesen meg kell ragadnunk az 'Európa'-fenomént a maga középponti lényegmagjában. Hogy a jelenlegi 'krízis' szörnyét megérthessük, ki kellett dolgoznunk az *Európa-fogalmat, mint a végtelen ész-célok történelmi teleológiáját*; ki kellett mutatni, miként született meg az európai világ az ész-ideákból, azaz a filozófia szelleméből. Így azután a 'krízis' érhetővé vált mint a *racionalizmus látszólagos megghiúsulása*.”^[4]

Georges Braque: Csendélet egy fűrt szőlővel, wikiart.com

Husserl szerint Európa ész-célokra irányultságának legjellemzőbb vonása a nyitottság, amely egyszerre egyetemes igényű, befogadó és integráló. Az európai történelemhez és az európai kultúrához kötődő népek és individuumok egyként alávetettek ennek az egyetemességre törengő célszerűségi elvnek, akár reflektálnak erre a meghatározottságra, akár nem. Némi túlzással úgy is fogalmazhatunk: az európaiak arra „ítéltettek”, hogy észlénnyek legyenek. Éppen ezért az európai identitást nem lehet geográfiai vagy térképészeti fogalmakkal leírni, inkább valamiféle „spirituális alakzat” látható benne.^[5] Husserl *Az európai tudományok válsága* címmel megjelent utolsó nagy művében részletesebben is kifejti, hogy mit értünk az európai talajból fakadó ész fogalmán. A husserli interpretáció kritikai felülvizsgálat keretében bomlik ki, s ilyen értelemben – legalábbis a felületes megfigyelés számára – egyike a huszadik század elejétől folyamatosan színre lépő válságfilozófiáknak. Az „Európa-kérdést” firtató tanulmányaimban még visszatérek az ismert és kevésbé ismert krízisfilozófiák némelyikére (Leopold Ziegler, Nyikolaj Bergyajev, René Guénon, Theodor W. Adorno, Max Horkheimer stb.), s akkor részleteiben is világossá válik, hogy Husserl vállalkozása különleges helyet foglal el a huszadik század első felének válságfilozófiáiban. Most elégedjünk meg annyival, hogy „észkritikájának” központi elemét az a demarkációs eljárás jelenti, amely kimondja: az európai történelemben fokozatosan kettéhasadt az egységes és átfogó észfogalom, vagyis az univerzális logoszból partikuláris és redukált „észfogalom” keletkezett, amelyet inkább rációnak nevezhetünk. A ráció voltaképpen a kora újkori filozófia találmánya (Descartes, Leibniz), amely a kalkuláló, kvantifikáló és formális ész megnevezésére szolgál. Az európaiak válságában a döntő szerepet éppen ennek a szűkkeblű és pozitivistá észfajtának a kizárólagos szerephez jutása játszotta. A huszadik század elejére a „paralizáló észforma” zsarnoki uralma oda vezetett, hogy „a pozitívizmus úgyszólván lefejezi a filozófiát”.^[6] Az is igaz persze, hogy a 18. századi felvilágosodás gondolkodói még sok mindent megőriztek a logosz egyetemes, azaz kritikai és önkritikai szellemiségéből. A „pozitívizmus már elfeledkezett a kritikáról”. Pedig a modern Európa

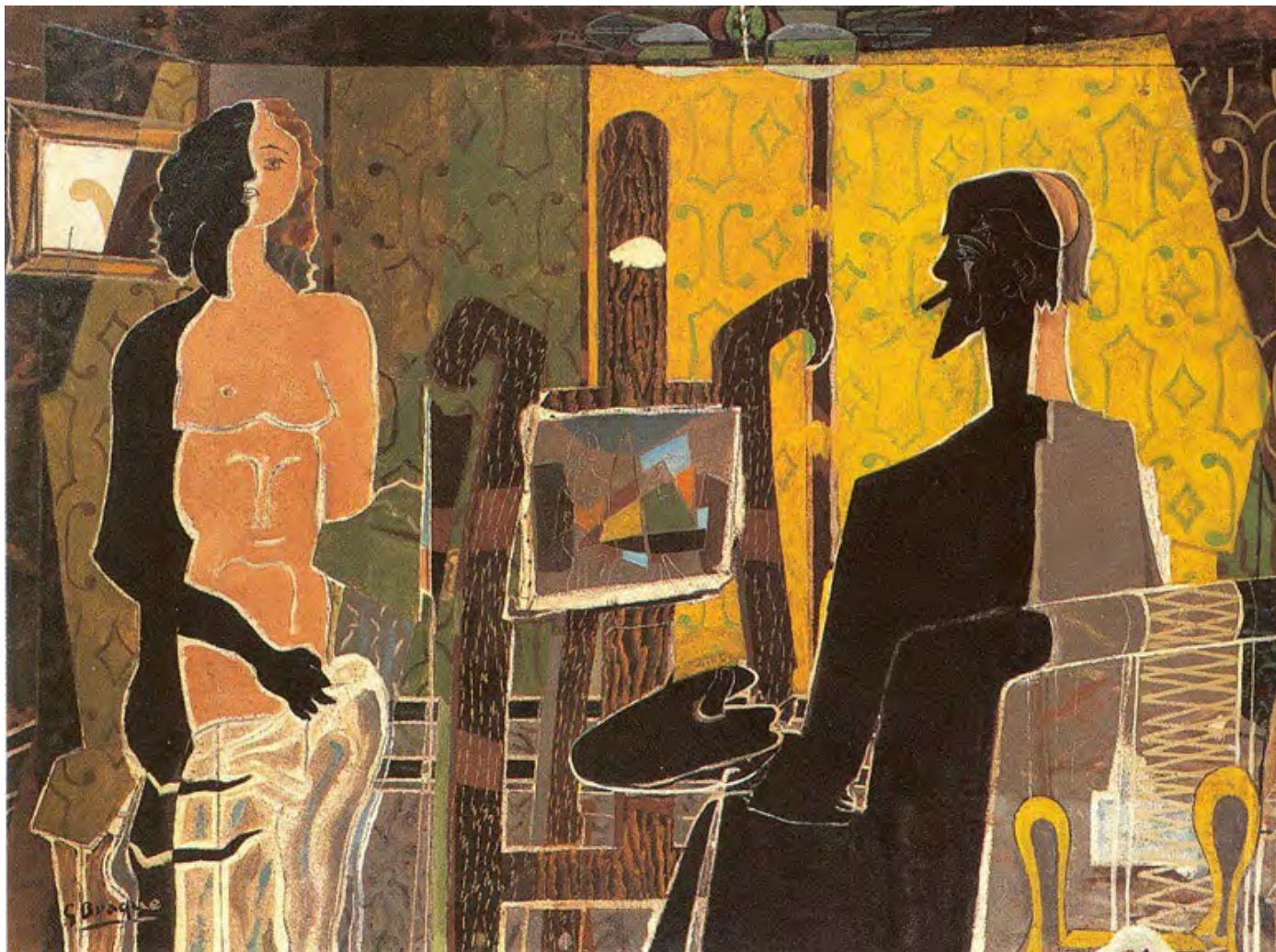
filozófiai identitását a kritikai szellem alkotja, azaz a tudatos reflexió a válságra, mondja Husserl nyomán a kortárs francia filozófus, Gérard Raulet.[7] A görög filozófiában a *logosz*, illetve ennek középkori formája, a *sapientia* (bölcesség) egyszerre jelentett szubjektív bizonyosságot és objektív bizonyosság-alapot. Ezek a fogalmak átfogták az eszmeit és a reálist. A logosz fogalmában tehát nem a redukált és a csak rövid távú hatékonyságra berendezkedett racionalitás jelent meg, hanem az a fajta bölcesség, amelyik „önmagában találja meg saját normáit”. Ezért az igazi *logosznak* tartalmaznia kell az emancipatorikus humanitás eszméjét is, amelyből kiindulva elvégezhető a *ráció* kritikája és önkritikája. Ennek jelentősége éppen az *Ész válságainak* periódusaiban mutatkozik meg (erre mutatott rá Husserl megvilágító erejű munkáiban), amikor tehát problematikussá válik Európa nemzetek fölötti (szupranacionális) univerzalizmusának, spirituális identitásának és világtörténelmi küldetésének értelme, és megjelenik – pontosabban: elkerülhetetlenné válik – az európai identitás újradefiniálásának szüksége. Ezzel persze Husserl azt is mondja, hogy az *európai logosz* nem tűnt el véglegesen Európa kulturális öntudatából, csak ájult tehetetlenségbe zuhant, amelyből következetes és aprólékos munkálkodással még fel lehet támasztani. Gérard Raulet úgy látja, a harmadik évezred küszöbén az „európai logosz” fundamentumát részben Husserl, részben a kritikai és kommunikatív ész Adorno és Habermas által kidolgozott elméletével lehet sikeresen megőrizni és megújítani.

*

De az európai identitás kérdéseit firtató kortárs elméletek között léteznek olyan álláspontok is, amelyek jelentősen eltérnek az imént bemutatottaktól. Korunk egyik legnagyobb filozófiai atlétája, Peter Sloterdijk, aki leginkább arról ismert, hogy mindig szembemegy a megszokott, a „filozófiai kánonba tartozó” álláspontokkal, két évtizeddel ezelőtt az európai identitás ügyében is „különvéleményt” jelentett be. Az ezer oldalakra rúgó nagy munkái (*A cinikus ész kritikája* és a *Szférák I–III.*) közé ékelve, 1994-ben megjelentette a *Ha egyszer Európa felébred* című politikafilozófiai esszéjét, amellyel újfent sikerült „sokkolnia” az olvasókat.[8] Sloterdijk azzal a megállapítással kezdi elemzését, hogy egykoron a „vén kontinens” számított privilegizált helynek vagy inkább egy horizontnak, ahonnan kiindulva az egész világ az európai ember korlátlan ambíciójának „terepként” jelenhetett meg. Mindannyian úgy véljük, a nagy keresztény ünnepek alkalmából a római Szent Péter téren – a mindenkori pápa szájából elhangzó – *urbi et orbi* még manapság is őriz valamit a régi Európa privilegizált szerepéből. A római pápák egyébként is kulcsszereplői voltak a modern európai rend kialakításának. Három héttel azután, hogy Kolumbusz Kristóf felfedezte Amerikát, VI. Sándor pápa az *Inter cetera* kezdetű bullájában felosztotta az új kontinenst Spanyolország és Portugália között, jelezvén: Európa jogot formál a glóbusz fölötti uralom egészére. „V. Károly uralkodásától a spanyol gályák a világtengereken a birodalmi *plus ultra* jelszavával szeltek a habokat. Voltaképpen ez lett az európai modernitás legmarkánsabb szlogenje. Azóta minden európai ember így vagy úgy, de a „mindig távolabbra” igézetében él.”[9] Mindezt kiegészíthetjük – a modern olimpiák megteremtőjeként ismertté vált – Pierre de Coubertin márkitól származó elhíresült jelmonddal: „gyorsabban, magasabban, erősebben!”. Európa újabb kori titánizmusa egyfajta „motorikus kényszer”, amely az alpinizmustól és az autóversenyzéstől a „permanens informatikai forradalomig” a glóbusz egészén instruálja az életet. Sloterdijk azt mondja, hogy 1494 és 1945 között a „vén kontinens” volt az a hely, amelyik mindig hasznot húzott ebből a privilegizált „panoptikai” pozícióból, mert „(...) Európa lett az a régió, ahonnan azt is látni lehetett, amit a többiek nem láttak (...)”.[10]

pszicho-politika

Sloterdijk tehát arra biztat bennünket, hogy az „Európa-fantazma” lényegét olyan szellemi/gyakorlati magatartásban ragadjuk meg, amelyben a történelmi cselekvés az imagináció és a képzelőerő másutt ismeretlen erejével párosul. Idézi Paul Valéry 1922-es leírását az európai szellem máig érvényes „pszicho-politikájáról”: „mindenütt, ahol az európai szellem dominál, a *szükségletek* maximumát, a *munka* maximumát, a *tőke* maximumát, a *jövedelem* maximumát, az *ambíció* maximumát, a *külső természet átalakításának* maximumát, a *kapcsolatok* és a *cserék* maximumát látjuk megjeleníteni. A maximumok együttese teszi ki Európát, illetve ez rajzolja meg Európa igazi profilját. Másrészt ennek a képződménynek a feltételei és a feltételek csodálatos heterogenitása nyilvánvalóan életben tartja az itt lakó individuumok minőségét, a *homo europaeus* átlagszínvonalát. Megjegyzendő: az európai embert sem a rasszon, sem a nyelven, sem a szokásokon keresztül nem lehet meghatározni. Csak vágyain és akaratának amplitúdóján keresztül.”[11] Lényegében hasonló analízisre bukkanunk a francia történész, Paul Hazard 1935-ben megjelent *Az európai tudat válsága* című munkájában is. Az általam is feltett kérdésre, tehát, hogy „mit jelent Európának lenni?” Hazard azt válaszolja: „Európa?”... Ez olyan gondolat, amely „*sohasem elégszik meg önmagával*”.[12]

Georges Braque: Festő akt, writedesignonline.com

A lényeg Hazard értelmezésében is az, hogy a glóbusz felfedezéséből merített erő és bátorság húzódik meg a modern kor Európájának antropológiai és politikafilozófiai szemlélete mögött. „Hipervitalizmus és mindenre elszánt kalandorszellem” – ezek a fehér rassz legjobbjainak kitüntetett vonásai, jegyezte meg Alvin Toffler, a világ egyik legismertebb jövőkutatója több mint harminc évvel ezelőtt megjelent munkájában.[13]

Európa siker-sztorija

A felvilágosodás politikai filozófiáinak és világvképének fundamentuma is jórészt a büszke és onnipotens „fehér férfiak” önidentitása. Valójában meglehetősen Janus-arcú, illetve monstrozus képződménynek bizonyult ez az identitás: a pozitív oldalon ott áll az *Ember és Polgár Jogainak Nyilatkozata* – míg az arc csúnyábbik felén a globális kapitalizmus és a kolonizáció körvonalai rajzolódnak ki. Vagyis Európa siker-sztorijába – még ha sokak szemében ez ünneprontásnak tűnhet is – be kell kalkulálnunk, hogy ez a triumfáló száguldás mérhetetlen szenvedést okozott a nem európai népeknek (aminek késletetett, másodlagos és sokadlagos következményeit éppen napjaink világméretű migrációjában látjuk megjelenni).

Ma már világos, hogy Európa privilegizált helyzete a huszadik század közepére hirtelen semmivé (vagy majdnem semmivé) lett. A hanyatlás nem független a ténytől, hogy a második világháború rémségeitől és korábban elképzelhetetlennek tűnő pusztításaitól (amelyek kiagyalóit és gyakorlati kivitelezőit mégiscsak a kontinens egyik legnagyobb „kultúr-nemzetében” találjuk) éppenséggel a gyakran „nem európaiaknak” tekintett oroszok és a „poszt-európai” amerikaiak segítségével szabadultunk meg. Mindennek persze ára volt. A második világháború után Európa fél évszázadra Moszkva és Washington vetélkedésének játékszerévé vált. A berlini fal leomlását követően a „vén kontinens” megint csak önnön identitásának meghatározásával találta magát szembe. A kulcskérdés: létrehozható-e egyáltalán európai arculat (intellektuális magatartás, elhivatottság), illetve rendelkezik-e az „európai ember” olyan sajátos misszióval, amelyet a földgolyó „ezen szegletét” lakó minden nemzet képes magáénak tekinteni és követni?

Sloterdijk meglepő választ ad. Először is vitatja az olyan típusú filozófiai megközelítések igazságát, mint Husserlé és Habermasé. Számára a divatos hívo kifejezések, mint „egység a különbségekben”, az „ellentmondások egysége” vagy éppen a „konszenzus” nem mondanak semmit. „Az effajta diskurzus csak annyit bizonyít, hogy e sajátos szubkontinens tovább folytatja azoknak a nézeteknek a szajkózását, amelyeket doktoranduszoktól és média-kedvenc szakértőktől vett kölcsön. Az üresség ideológiájának farvizén haladva az identitás szeszélyes és ötletszerű problematikája helyettesíti a valódi politikai orientációt. Leggyakrabban az üresség haszonlesői és kiváltképpen a másodvonalhoz tartozó művészek próbálják prolongálni a régi európai álmokat, olyan sekélyes lózungok segítségével, amelyek aztán tényleg kiüresítenek minden másságot és alternatívát.”[14] Sloterdijk elfordul ettől az – okkal vagy ok nélkül – baloldalinak minősített „normálpáradigmától”, és olyan „jó európaiakhoz” hajol az Európa-kérdés megválaszolásában, mint Paul Valéry, illetve a számára általában is abszolút referenciapontnak számító Friedrich Nietzsche.[15] Paul Michael Lützeler megjegyzi, hogy Sloterdijk a radikális „jobbra át” nevében nemcsak hátat fordít az úgynevezett „balos gondolkodóknak”, de átírja politikai-filozófiai szótárakat is, és erősen expresszív biológiai (főként genetikai) meg technikai kifejezésekkel tarkított „archeomodern” filozófiai nyelvet konstruál. Valóban, Sloterdijk egyfajta „akaratmetafizikai kitüntettségben” látja az európai lét fundamentumát. Igazság szerint a német eszmetörténetben erős tradíció az akarat mitizálása. Ezért nagyon is rendjén valónak tűnhet, hogy Sloterdijk Valéry és Nietzsche mellett Friedrich Schelling misztikus pátozzsal dúszított szabadság-értelmezését is magáénak tekinti. Az „akaras az őslét; egyedül az akarásra illenek az őslét predikátumai: alpnélküliség, örökkévalóság, függetlenség az időtől, önigenlés. Az egész filozófia arra irányul, hogy megtalálja ezt a legmagasabbrendűbb kifejezést.”[16]

Ezek persze általános megfogalmazások, amelyekből a földi halandónak még akkor sem könnyű kikövetkeztetnie, hogy voltaképpen milyen célokat kell maga elé tűznie, ha felvértezett – a Sloterdijk által megkövetelt – „mindenre elszánt akarattal és a mögötte meghúzódó képzelőerővel”.

Georges Braque: Csendélet virágokkal, rackcdn.com

Sloterdijk ötletgazdag emberként ismert, s ebben az esetben sem sokat késlekedik, hogy megossza vízióit az

olvasóval. Programjának első részében az új Európa missziójáról elmélkedik, amelynek lényege, hogy ennek a földrésznek a „transzpolitika” centrumává kell válnia: legyen Európa olyan szuperhatalom, amely egyúttal nélkülözi a hagyományos birodalmi formák mindegyikét. „Azt lehetne mondani, hogy Európa lényege a birodalmi *commedia dell'arte* iránti elkötelezettség, amelyet a harmadik évezred küszöbére érve sem szabad feladnia.” [17] Ezt a különös birodalmiságot a *translatio imperii* és a *mito-motorikus sejt* fogalmaival írhatjuk le legjobban. Magyarra fordítva: Európa a Római Birodalomtól a Karolingokon át a nagy európai nemzetállamokig mindig *meg tudta újítani a birodalmiság eszméjét*, és képes volt ezt az eszmét a gyakorlatba is átültetni, mégpedig azért, mert valamiféle *mitikus eredetű mozgási energiát hordoz sejtjeiben*. Európa elsődleges feladata tehát, hogy megtalálja a birodalom átalakításának mechanizmusát. De mi lenne ennek az új mechanizmusnak a lényege? Egy biztos: Sloterdijk szemében a politika klasszikus intézményei (pártok, a hatalommegosztás intézményei stb.) nem sokat számítanak. Manapság „az európai parlamentek nagyobbik részében csak unatkoznak a képviselők (...) Strasbourgban az eurokraták leginkább az elzászi konyha finomságaiban keresnek vigasztalást”. [18]

mellbevágó szóelemények

A Sloterdijk által kiöltött expresszív, olykor kifejezetten mellbevágó szóelemények, a változatos nyelvi bravúrok valóban mély benyomást tesznek az olvasóra. Nála nyoma sincs a filozófiai, társadalomtudományi munkákban megszokott, gyakran unalmas és száraz érvelésmódnak. Paul Michael Lützerer a nemzetiszocializmus szótárának (és persze szellemének) feltámasztásával vádolja Sloterdijkot. Továbbá a két világháború között népszerű Richard Coudenhove-Kalergi gróf *Európa, ébresztő!* című munkájában kifejtett, szélsőjobbos hangütésű *Páneurópa-gondolat* korszerűsített változatát látja írásaiban. „Amikor Sloterdijk és Coudenhove-Kalergi szeretnék kitölteni az európai hatalmi vákuumot, illetve újjászervezni az Európa-birodalmat, mindketten az olyan 'jó európaiakra' vagy Európa-prófétákra hivatkoznak, mint Valéry és Nietzsche. (...) Mindketten ellene vannak a hagyományos imperializmusnak, s a kontinentális jogrendszer alapját képező emberi jogoknak (...) Mindketten védeni akarják a kisebbségeket, s mindketten mozgósítani szeretnék a technikát Európa világhatalmi pozíciójának visszaszerzése érdekében. Mindketten használják az 'Ébresztő!'-szótárt, amelyet kritikátlanul átvettek a nemzetiszocialista jobboldal 20-as és 30-as évekbeli propagandájából, noha mindketten hangsúlyozzák, hogy kompromisszumot nem ismerő ellenfelei a nácizmusnak, illetve a nemzetiszocializmus embert megvető cinizmusának és demagógiájának.” [19]

Magam részéről meglehetősen túlzásnak érzem Sloterdijk és a nácizmus – akárcsak a felszínt érintő – összekapcsolását. Az viszont valóban zavaró, hogy a német filozófus a maga „akaratometafizikájában” kritikátlanul él a filozófiai nyelv vitalista és technicista megreformálásával. Ugyanezzel az észjárással találkozhatunk abban az interjúkötetben, amelyet Alain Finkielkraut készített Sloterdijkkal. [20] A beszélgetés során egy helyütt Sloterdijk azt mondja: „A Nyugat ereje abban áll, hogy bármit képes bármivel helyettesíteni.” [21] Lehetséges, hogy episztemológiai szinten Európa soha meg nem fejthető rejtély. De mint megoldást igénylő gyakorlati feladat, folytonos aspiráció „vágyott tárgya” marad. Mindazonáltal az „új Európát” illetően Sloterdijk mondanivalójából két „megoldási stratégia” is kihüvelyezhető. Az elsőt egy „másik Brüsszelnak vagy másik Uniónak” nevezhetnénk. [22] Az új Európa bázisát „a szellem nagyságának víziójában” kell keresnünk. Csak a politikai élet jövőbeli „artistái”, illetve a bennük megszülető teremtő vízió ereje képes kiemelni Európát az ürességből. Szó szerint azt mondja, hogy „(...) a képzelőerő állandó tréningjének segítségével jönnek létre, termelődnek ki azok a politikai formák, amelyek – az új vizionáriusok közreműködésével – egyúttal az eljövendő világ keretét is szolgálnak.” [23] Egy biztos: Sloterdijk újra és újra megpróbálja életre kelteni a régi proféciákat. S különös módon ez a nosztalgia a legmodernebb technológiák iránti vonzalommal egészül ki nála. A profetizmus az agresszív (technicista) energiák tombolásában ölt testet. Néha a Sloterdijk-féle nyelv szinte teljesen „didaktikus-propagandista” formát ölt. Az általa gyakran használt kifejezések, a „gerjedelem”, „vibráció”, „evokáció”, „öngerjesztés”, „oszilláció” semmi kétséget nem hagynak, hogy Nietzsche és Heidegger örökösének tekinti magát. [24] A jövő Európájának problematikája szorosan tapad a „férfi-ember önteremtéséhez”, aki a történelem valódi ágense.

Az új Európa definiálásának másik útja vagy másik aspektusa már közvetlenül kapcsolódik a géntechnológia legújabb eredményeihez. Sloterdijk szerint az ember olyan lény, aki szüntelenül az újratерemtés útján határozza meg önmagát. Manapság a géntechnológia és a homeotechnika előtt nagy jövő áll, mert éppen ezek segítségével győzheti le a civilizált ember a barbárság és a gonoszság erőit. Ez az út nem lesz könnyű, mondja Sloterdijk, mégis joggal remélhetjük, hogy erre az útra lépve Európa jövője is a jó irányba fordul. „Manapság jó okunk van remélni, hogy a víziók európai politikája magát az Európa-politikát is megteremti. A politikának mint olyannak világos ön-hipnózissal kell rendelkeznie. Végző soron a politika racionális önszugesztió.” [25] Ami engem illet, kénytelen vagyok bevallani, hogy e különös elképzelés megvalósíthatóságát illetően maradt bennem kétség.

Georges Braque: Palackok és halak, wikiart.org

[1] Morin, Edgar, *Penser l'Europe*. Gallimard, Paris, 1990. 24.

[2] Persze mindez nem eredeti felfedezés. Már a német felvilágosodás filozófusai (Kant, Herder, Hegel) egy központi elv vagy eszme (alapvetően a szabadság) folyamatos újratermelésében látták az európai történelem specifikumát.

[3] Husserl, Edmund, *Az európai emberiség válsága és a filozófia*. In: Husserl, Edmund: *Válogatott tanulmányai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1972. 323–367. Ford.: Baránszky Jób László

[4] Husserl, i. m. 366.

[5] Raulet, Gérard, *L'Europe comme théorie critique*. In: Poulain, Jacques / Vermeren, Patrice (szerk.): *L'identité philosophique européenne*. L'Harmattan, Paris, 1993. 35.

[6] Husserl, Edmund: *Az európai tudományok válsága I–II*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1998. I. 26. Ford.: Berényi Gábor és társai.

[7] Raulet, i. m. 36.

[8] Sloterdijk, Peter: *Si l'Europe s'éveille. Réflexions sur le programme d'une puissance mondiale à la fin de l'ère de son absence politique*. Mille et une Nuits. Paris, 2003. Ford.: Oliver Mannoni.

[9] I. m. 13.

[10] I. m. 14.

[11] Valéry, Paul: 'La crise de l'esprit'. In: Valéry, Paul, *Variété I–II*. Gallimard, Paris, 1978. 51. Idézi Sloterdijk, i. m. 42. Ugyanezt a szövegrészt idézi Paul Audi is a *L'Europe mentale* című írásban. Lásd Audi, Paul: *Jubilations*. Christian Bourgois éditeur. Paris, 2009. 281.

[12] Idézi Paul Audi. I m. 277.

[13] Toffler, Alvin: *Previews and Premises*. Toronto, New York, London, Sidney, 1983. A könyvből *Rassz, hatalom, kultúra* címmel oroszul részletek jelentek meg a Gurevics, P. Sz. által szerkesztett *Novaja tehncseszkaja volna na zapagye* című szöveggyűjteményben. Progressz, Moszkva, 1986. 276–288. Toffler szerint Európa hanyatlása az 1905-ös orosz–japán háborúval kezdődött. Tudniillik ezt megelőzően négyszáz évig nem fordult elő olyan eset, hogy európai hatalom háborút veszített egy ázsiai hatalommal szemben.

[14] I. m. 50.

[15] Lásd Lützel, Paul Michael: 'Europäische Identität. Der mühsame Weg zur Multikultur'. In: Bormann Alexander von (Hg): *Volk – Nation – Europa. Zur Romantisierung und Entromantisierung Politische Begriffe*. Königshausen & Neumann. Würzburg, 1998. 228.

[16] Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph: *Filozófiai vizsgálódások az emberi szabadság lényegéről és az ezzel összefüggő tárgyokról*. T-Twins Kiadó, Budapest, 1992. 48. Ford.: Jakab Margit és Zoltai Dénes. Schelling és Sloterdijk gondolkodásának „alkati rokonságára” Paul Audi hívta fel a figyelmemet. Lásd Audi, i. m.

[17] Sloterdijk, i. m. 52.

[18] I. m. 66.

[19] Lützerer, i. m. 228–229. A 2000 című folyóirat 2015. augusztusi számában jelent meg Stefan Zweig 'Európa egyesítése' című esszéje. Az írást közreadó Klemens Renoldner a Zweig-esszéhez írt utószavában említést tesz Coudenhove-Kalergi és Zweig kapcsolatáról is. Renoldner azt írja, hogy „jóllehet Zweig a *Páneurópa*-könyvből, mint azt kimutattuk, több gondolatot is megszívlelt, nem jött létre együttműködés közte és Coudenhove-Kalergi között. Zweig számára túl sok reálpolitikai, gazdasági energia van ebben az Európa-koncepcióban.” I. m. 31.

[20] Finkielkraut, Alain / Sloterdijk, Peter, *Les battements du monde*. Fayard/Pauvert, Paris, 2003.

[21] I. m. 119.

[22] Sloterdijk, *Si l'Europe...*, 70.

[23] I. m. 87.

[24] Lásd még Hartmann, Detlef, *„Empire“*. *Linkes Ticket für die Reise nach rechts. Umbrüche der Philosophiepolitik*. Hardt / Negri, Sloterdijk, Foucault. Assoziation A, Berlin, Hamburg, Göttingen, 2002. 193.

[25] Sloterdijk, i. m. 86.

felső kép | Georges Braque: *Múterem koponyával*, media.tumblr.com

Németh Bálint A HANGYÁK HELYÉNEK MEGHATÁROZÁSA A HALASZTÁS GÉPEZETÉBEN

**„Akkor még
nem kerestem kiutakat, könnyítő kémiát,
a halasztás programjait; nem okoltam
senkit és semmit állapotomért.”
(Csajka Gábor Cyprian)**

Ha álmodsz, nem álmodsz,
hanem az ébredést halasztod el,
ha felébredsz, nem ébredsz fel,
hanem a rágyújtást halasztod el,
ha cigarettázol, nem cigarettázol,
hanem a kávézást halasztod el,
ha kávézol, nem kávézol,
hanem a munkát és az étkezést halasztod el,
ha étkezel, nem eszel,
hanem a munkát halasztod el,
ha aztán mégis dolgozol, nem dolgozol,
hanem a mosogatást halasztod el,
ha mosogatsz, nem mosogatsz,

hanem a hangyairtást halasztod el,
ha hangyát irtasz, nem irtasz hangyát,
hanem a versírást halasztod el,
ha verset írsz, nem verset írsz,
hanem az életet halasztod el,
ha élsz, nem élsz,
de nem is a halált halasztod el te,
aki kizárólag halasztások útján vagy képes hírt adni magadról,
és ha hírt adsz magadról,
akkor saját magadat halasztod el,
és ha mindezt még egyszer végiggondolva rájössz,
hogya hangyákról bizony elfeledkeztél,
akkor az alvást, az alvást halasztod el.

Birtalan Ferenc MARI MA TELEFONÁLT

már tavasszal beszéltünk róla hogy majd ősszel
november előtt
nem amikor a tömeg
fényképeket szeretnék
aztán elfelejtettem az egészet olyan rohadék volt a nyár
cétékkel hőségriadókkal
a besötétített lakás akár egy kriptá
forró hetek hónapok
csak gyógyszerár az orvos
olyankor a spár a piac
hazaérni mielőtt gyilkos szándékkal
rám nem ront a nap

mondta mentek gibraltárra
de nem amiatt hívsz
hanem megyek-e veled októberben ha megjöttetek
igen az tényleg nagyon jó lesz
és tudod Európában – Magyarországon kívül –
kizárólag Gibraltáron honosak a majmok
nagyon szép lesz én is jártam az Ibériai félszigeten

portugáliában
a kontinens sarkáig elvittek busszal
akkor láttam az óceánt miközben laci meghalt a kút völgyében
biztosan jól fogjátok érezni magatokat
hívj ha megjöttetek
hogy mikor megyünk
kicsit letakarítjuk a sírköveket
csokrokat viszünk mécseseket
tényleg jó hogy eszembe juttattad
van másfél hónapom készülni
és megcsinálom végre a képeket az okostelómmal
és éreztétek jól magatokat
és köszönöm szépen előre is
és én ezért akarom hogy szórjanak szét a francba

kép | DncnH, flickr.com